

SÜNEN-İ EBÛ DÂVUD

KİTÂBÛ'L EDEB

Ebû Dâvud
Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî

Yayınevimizce yayınlanan 17 ciltlik
Sünen-i Ebû Dâvud'un Kitâbü'l-Edeb bölümüdür.

TERCEME ve ŞERH
Ahmet Necati YENİEL
Hüseyin KAYAPINAR

GİRİŞ BÖLÜMÜ
Prof. Dr. İsmail Lütü ÇAKAN

İstanbul , Hicrî 1442 / Milâdî 2021

Ahmet Necati YENİEL

1937 yılında Karaman'ın Sinci Köyü'nde doğdu. Babası 1331 doğumlu Mevlüt Yeniel, bununda babası Talip ağadır. Anadan dedesi Karaman'ın Karalgazi Köyü'nden Molla Mustafa'dır ki, Çelîkzâde Mehmet Vehbi'nin talebelerindendi. 1959 yılında Konya İmam Hatip Okulu'ndan mezun oldu. Askerliğinin ardından 1966 yılında Konya Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. Aynı yıl Diyarbakır İmam Hatip Okulu meslek dersleri öğretmenliğine tayin edildi. 1975'de Millî Eğitim Bakanlığı'nca burslu olarak 10 ay süre ile Bağdat İlahiyat Fakültesi'ne gönderildi. Bağdat dönüşü çok sevdiği aslî görevi öğretmenliğe Karaman İmam Hatip Lisesi'nde devam etti. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde hizmet içi eğitim kurslarına katıldı ve Karaman İmam Hatip Lisesi'nden emekli oldu.

Eserleri:

- ◆ Sünen-i Ebû Dâvud (17 cilt) eserinin tercüme ve şerhi
- ◆ Mü'minlere Nidâlar (Ahmed Fethullah Câmi) tercümesi

Hüseyin KAYAPINAR

1950 yılında Karaman'da doğdu. 1971 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezûn oldu. 1971 yılında öğretmen olarak atandı. 1978 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki görevine vâiz olarak başladı. 1986 yılında yüksek lisansını, 1990 yılında doktorasını tamamladı. 1988 yılında İstanbul Eminönü İlçe vaizliğine, 1998 yılında İstanbul Pendik Haseki Eğitim Merkezi Müdürlüğü öğretmenliğine, 2000 yılında İstanbul Pendik Haseki Eğitim Merkezi Müdürlüğüne atandı. Haseki Eğitim Merkezinde Fıkıh dersleri verdi. 29.08.2008 tarihinde Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliğine seçildi.

Eserleri:

- ◆ Sünen-i Ebû Dâvud (17 cilt) eserinin tercüme ve şerhi
- ◆ Mebsût Tercümesi (Komisyon)
- ◆ Tenvîrül'Ezhân min Tefsîri Rûhu'l-Beyân tercümesi (Komisyon)
- ◆ el-Mergınânî ve Eseri Hidâye (Makale)
- ◆ Minâ'da Geceleme (Tebliğ)
- ◆ TDV İslâm Ansiklopedisi ve Şâmil İslâm Ansiklopedisinde Maddeler

İçindekiler

ÖNSÖZ / 13

MUKADDİME / 17

SÜNNET, EBÛ DÂVUD, SÜNEN'İ VE BAZI HADİS İSTİLAHLARI / 17

I. Sünnet / 19

Tanımı ve Önemi.....	19
Kaynağı	20
Fonksiyonları.....	21
Bağlayıcılığı	23
Karakteristiği.....	24
Algılanışı.....	24
Diğer İlimlerle Alâkası.....	26
Kurtarıcılığı	27
Sünnete Sarılmak.....	28

II. Müellif ve Eseri / 29

Ebû Dâvud	29
Çağı-Çevresi	29
Yetiştirilmesi.....	30
İlmî Şahsiyeti.....	30
Vefatı.....	35
Eserleri.....	35
Sünen	36
Adı.....	36
İlk mi?.....	37
Ebû Dâvud'un Mekkelilere Mektubu	38
Muhtevası	42
Kitap ve Bâbları	42
Özellikleri	44
Hadislerinin Durumu	45
Hadis Kabul Şartları	46
Rivayet Nüshaları.....	47
Baskıları.....	48
İhtisârları.....	48

Şerhleri	48
1. Me‘âlimü’s-Sünen.....	49
2. Avnü'l-Ma‘bûd	50
3. Bezlü'l-Mechûd	51
4. el-Menhel	52
Ve Bu Tercüme	52

III. Bazı Hadis İstılahları / 55

Hadis Kitabı Okurken Dikkat Edilecek Hususlar	63
Netice	64

KİTÂBÜ'L-EDEB / 65

1. Bâb Yumuşak Huyluluk ve Peygamber'in Huyları Hakkında	66
2. Bâb Vakar (Ağırbaşlılık)	72
3. Bâb Öfkesini Yenen Kimse	74
***** Öfkelenince Edilecek Duâ	78
4. Bâb Affedici Olmak	83
5. Bâb (İnsanlarla) İyi Geçinmek	86
6. Bâb Utanma	94
7. Bâb Güzel Huy	98
8. Bâb (Dünya) İşler(in)de Üstünlük Taslamanın Çirkinliği.....	102
9. Bâb Yüze Karşı Övmenin Çirkinliği.....	103
10. Bâb Yumuşak Huylu Olmak	107
11. Bâb İyiliğe Teşekkür Etmek	111
12. Bâb (Halkın Gelip Geçtiği) Yollarda Oturmak.....	116
***** Meclisin Geniş Olması	120
13. Bâb Gölge İle Güneş Arasında Oturmak	121
14. Bâb Meclislerde Tek Bir Halka Teşkil Edecek Şekilde Oturmak	122
Meclisin Ortasında Oturmanın Hükmü.....	124
15. Bâb Kişinin Başka Biri İçin Yerinden Kalkması	125
16. Bâb Meclisinde Oturulması Tavsiye Edilen Kimseler	127
17. Bâb Münâkaşanın Çirkinliği	133
18. Bâb Konuşurken Takip Edilmesi Uygun Yol.....	136
19. Bâb Hutbe	140
20. Bâb İnsanları Toplumda Lâyık Oldukları Yere Oturtmak.....	144
21. Bâb İki Kişi Arasına İzinleri Olmadan Oturmanın Hükmü.....	147
22. Bâb Kişinin Oturması	148
***** Mekruh Olan Oturuş	149

23. Bâb Yatsıdan Sonra Sohbet Etmek Yasaklanmıştır.....	150
24. Bâb Fısıldaşmanın Hükümü.....	150
25. Bâb Oturduğu Yerden Kalkıp da Sonra Oraya Tekrar Dönen Kimse (Oraya Oturmaya Başkalarından Daha Çok Müstehaktır).....	152
***** İnsanın Oturduğu Bir Meclisten Hiç Allah'ı Zikretmeden Kalkıp Gitmesinin Çirkinliği Bâbı	154
26. Bâb Kişinin Bağdaş Kurarak Oturması	155
27. Bâb Meclisin Keffâreti	157
28. Bâb Bir Meclisten (Diğerine) Laf Taşımak	159
29. Bâb İnsanlar(ın Zararların)dan Sakınmak	160
30. Bâb Yürürken Uyulması Gereken Tutum ve Davranışlar	163
31. Bâb Bacak Bacak Üzerine Atarak Oturmanın Hükümü.....	164
32. Bâb Laf Taşımak	166
33. Bâb Koğuculuk.....	168
34. Bâb İki Yüzlülük	172
35. Bâb Gıybet	174
36. Bâb Bir Müslümanın Gıybetinin Yapılmasına Engel Olmak.....	183
***** Arkasından Yapılan Çekiştirme Gıybet Sayılmayan Kimseler	185
***** Gıybetini Yapan Kimselere Hakkını Helâl Eden Kimseler Hakkında Gelen Hadisler	187
37. Bâb Tecessüs (Gizli Kusurları Araştırma) Haramdır.....	189
38. Bâb Bir Müslümanın Ayıbını Örtmek	191
***** Din Kardeşliği.....	193
39. Bâb Karşılıklı Olarak Birbirlerine Sövenlerin Vebâli.....	195
40. Bâb Alçak Gönüllülük.....	196
41. Bâb İntikam Almanın Hükümü	197
42. Bâb Ölüler Aleyhinde Konuşmak Yasaklanmıştır	201
43. Bâb Azgınlık (Haddini Aşmak) Yasaklanmıştır.....	203
44. Bâb Hased (Kıskançlık)	205
45. Bâb Lânet Etmenin Hükümü	209
46. Bâb Zâlime Bedduâ Etmek.....	214
47. Bâb Kişinin Müslüman Kardeşine Küsmesinin Hükümü	215
48. Bâb (Müslümanlara Kötü) Zann (Beslemenin Hükümü).....	222
49. Bâb Müslümanların İyiliğine Çalışma ve Onları Kötülüklerden Korumak .	223
50. Bâb Müslümanların Arasını Düzeltmek	225
51. Bâb Şarkı Söylemek Yasaklanmıştır	228
52. Bâb Şarkı Söylemenin ve Nefesli Saz Çalmanın Kerâheti.....	233
53. Bâb Kadınlaşan Erkekler Hakkında Gelen Hadisler	241

54. Bâb Oyuncak Bebeklerle Oynamanın Hükümü.....	245
55. Bâb Salıncağa Binmenin Hükümü.....	247
56. Bâb Tavla Oyunu Oynamak Yasaklanmıştır	252
57. Bâb Güvercinle Oynayan Kimsenin Durumu	253
58. Bâb Merhamet	254
59. Bâb Nasihat	259
60. Bâb Müslümana Yardım Etmenin Fazileti	264
61. Bâb (Çirkin) İsimleri (Güzel İsimlerle) Değiştirmek.....	266
62. Bâb Kötü İsim(ler)i Değiştirmek	270
63. Bâb Lakâblar	280
64. Bâb Bir Kimsenin Ebû İsâ Künyesi Almasının Hükümü.....	281
65. Bâb Bir Kimsenin Başka Birinin Oğlunu “Oğlum” Diye Çağırmasının Hükümü.....	283
66. Bâb Bir Kimseye Hz. Peygamber’in Künyesi Olan Ebû'l-Kâsım Künyesini Vermenin Hükümü.....	284
67. Bâb “Hz. Peygamber’in İsmiyle Künyesi Bir Kimsede Birleştirilemez” Diyenlerin Delilini Teşkil Eden Hadisler	287
68. Bâb Hz. Peygamber’in Hem İsmi Hem De Künyesinin Bir Adama Vermenin Câiz Olduğunu İfade Eden Hadisler	288
69. Bâb Çocuğu Olmayan Bir Kimsenin Künye Alması Konusunda Gelen Hadisler	290
70. Bâb Çocuğu Olmayan Kadına Da Künye Verilebilir	291
71. Bâb Târîz (Yoluyla Konuşmanın Hükümü)	292
72. Bâb Bir Kimsenin, “Bazı Kimseler Şöyle Bir İddiada Bulundular” Diyerek Konuşmasının Hükümü	294
73. Bâb Hutbe Esnasında, “Emmâ Ba’dü” Demenin Hükümü	295
74. Bâb Kerm (Kelimesi) ve Dili Koruma Hakkında (Gelen Hadisler)	296
75. Bâb Köle Efendisine “Rabbim” Diyemez	298
76. Bâb İnsanın Kendisi İçin “Nefsim Pis Oldu” Demesi Doğru Değildir.....	302
77. Bâb	304
78. Bâb Yatsı Namazı(nın İsmi Nedir)?	309
79. Bâb Şu (Yatsı Namazına Mecâzen Ate me İsmi Vermek Gibi Teşbîh ve Mecâz Yüklü Kelimeler Kullanmak İle İlgili) Hadisler	312
80. Bâb Yalan Hakkında Gelen Şiddetli Tehditler	314
81. Bâb Hüsni Zann (İyimserlik).....	319
82. Bâb Vâdetmek Konusunda (Gelen Hadisler).....	321
83. Bâb Kendisine Verilmemiş Bir Şeyle (Sanki Verilmiş de Onunla) Doymuş Gibi Görünmenin Hükümü	324

84. Bâb Şaka Hakkında (Gelen Hadisler).....	325
85. Bâb Bir Kimsenin Malını Haberi Olmadan Şaka Diye Almanın Hükümü.....	330
86. Bâb Güzel Konuşmaya Özenerek Ağzı Doldura Doldura Konuşmak.....	332
87. Bâb Şiir Hakkında (Gelen Hadisler).....	336
88. Bâb Rüya Hakkında (Gelen Hadisler).....	346
89. Bâb Esnemek Konusunda (Gelen Hadisler).....	361
90. Bâb Aksırma Hakkında (Gelen Hadisler).....	364
91. Bâb Aksırana Duâ Etmek (Teşmît) Hakkında.....	370
92. Bâb Aksıran Kimseye Kaç Defa “Yerhamükellah” Diye Duâ Edilir?.....	373
93. Bâb (Aksırdıkları Zaman) Gayri Müslim Vatandaşlara Nasıl Teşmît (Duâ) Yapılır?.....	375
94. Bâb Aksırıp Da “Elhamdülillah” Demeyen Kimse Hakkında.....	376
***** Uyku Bâbları	377
95. Bâb Yüzü Koyun Yatan Kimse Hakkında (Gelen Hadisler).....	377
96. Bâb Etrafı Çevrili Olmayan Bir Dam Üzerinde Uyumak Hakkında.....	381
96-97. Bâb Yatağa Abdestli Halde Yatmak.....	382
***** (İnsan Yatağa Yatarken) Ne Tarafa Yönelir.....	384
97-98. Bâb İnsan Yatarken Hangi Duâyı Okur?.....	385
98-99. Bâb Geceleyin Uyanan Kimse Hangi Duâyı Okur?.....	397
99-100. Bâb Uyumadan Önce Yapılacak Tesbihât (Zikirler).....	399
100-101. Bâb Kişi Sabahladığı Zaman Hangi Duâyı Okur?.....	407
101-102. Bâb İnsan Yeni Ayı (Hilâli) Görünce Hangi Duâyı Okur?.....	436
102-103. Bâb İnsan Evine Girdiği (Çıktığı) Zaman Hangi Duâyı Okur?.....	437
103-104. Bâb İnsan Rüzgâr Estiği Zaman Hangi Duâyı Okur?.....	440
104-105. Bâb Yağmur Hakkında (Gelen Hadisler).....	444
105-106. Bâb Horoz ve (Diğer) Hayvanlar Hakkında (Gelen Hadisler).....	445
***** Eşeğin Anırması ve Köpeklerin Havlaması.....	447
106-107. Bâb Çocuk Doğunca Kulağına Ezan Okunur.....	449
107-108. Bâb Kişinin Allah İsmi Vererek Diğer Bir Kişiye Sığınması.....	453
108-109. Bâb (Kalbe Gelen) Kuşkunun (Vesvesenin) Önlenmesi Hakkında (Gelen Hadisler).....	456
109-110. Bâb Kişinin Nesebini Kendi Velîlerinden Başka Birine Nisbet Etmesi Hakkında (Gelen Hadisler).....	461
110-111. Bâb Soy-Sop İle Övünme(nin Haramlığı) Hakkında Gelen Hadisler...	465
111-112. Bâb Asabiyet (Kavmiyetçilik) Hakkında Gelen Hadisler.....	466
112-113. Bâb Kişinin Sevdiği Bir Kimseye Sevgisini Bildirmesi (İyidir).....	474
113-114. Bâb İstişâre Etmek.....	480
114-115. Bâb Hayra Kılavuzluk Eden (Onu Bizzat İşlemiş Gibidir).....	481

115-116. Bâb	Nefsin Boş İstekleri(ne Kapılmak Câiz Değildir)	482
116-117. Bâb	Şefaat.....	483
117-118. Bâb	Mektup Yazarken Kişi Önce Kendi İsminden Başlar	484
118-119. Bâb	İslâm İdaresi Altındaki Azınlıklara Mektup Nasıl Yazılır?.....	485
119-120. Bâb	Anne ve Babaya İyilik ve İtaat	487
120-121. Bâb	Yetimin Geçimini Üzerine Alan Kimsenin Fazileti Hakkında	501
121-122. Bâb	Yetimi Bağrına Basmanın Fazileti	506
122-123. Bâb	Komşu Hakkı	506
123-124. Bâb	Kölelerin Hakları.....	515
124-125. Bâb	Kölenin (Efendisine Karşı) Samimi Olması Hakkında	526
125-126. Bâb	Köleyi Efendisine Karşı Kışkırtan Kimse Hakkında.....	527
126-127. Bâb	(Eve Girmek İçin) İsti'zân (İzin İsteme) Hakkında.....	528
*****	(Başkasının Evine Girmek İçin) Nasıl İzin İstenir?	534
127-128. Bâb	(Başkasının Evine Girmek İçin) İzin İsteneceğinde (Ev Sahibine) Kaç Defa Selâm Verilir?.....	537
*****	Kişinin Kapıyı Çalarak İzin İstemesinin Hükümü*	546
128-129. Bâb	Kişinin (Bir Yere) Davetli Olması (Oraya Girebilmesi İçin) İzin (Sayılır) mı?.....	548
129-130. Bâb	Kişinin (Evinde Genellikle) Açık-Saçık Bulunduğu Üç Vakitte (Evine Girmek İçin) İzin İstemenin Önemi	549
130-131. Bâb	Selâmı Yaymak	554
131-132. Bâb	Selâm Nasıl Verilir?.....	558
132-133. Bâb	Selâmı Önce Veren Kimsenin Fazileti	563
133-134. Bâb	Öncelikle Selâm Vermek Kime Düşer?	564
134-135. Bâb	Bir Adam Yanından Ayrıldığı Adamla Karşılaşınca Selâm Verir mi?.....	566
135-136. Bâb	Çocuklara Selâm Vermenin Hükümü.....	569
136-137. Bâb	Kadınlara Selâm Vermenin Hükümü.....	570
137-138. Bâb	Müslüman Ülkesinde Yaşayan Azınlıklara Selâm Vermenin Hükümü	571
138-139. Bâb	Meclisten Kalkınca Selâm Vermenin Hükümü.....	576
139-140. Bâb	Selâmı “Aleykesselâm” Şeklinde Vermek Mekruhdur	577
140-141. Bâb	(Bir Cemaat Adına O) Cemaatten Bir Tek Kimsenin Selâm Alması (Yeterlidir).....	578
141-142. Bâb	Musâfaha (El Sıkışma)	579
142-143. Bâb	Kucaklaşma.....	585
143-144. Bâb	Ayağa Kalkma Hakkında (Gelen Hadisler)	589
144-145. Bâb	Kişinin Kendi Oğlan Çocuğunu Öpmesinin Hükümü.....	595

145-146. Bâb İki Gözün Arasından Öpmenin Hükmü.....	597
146-147. Bâb Yanaktan Öpmenin Hükmü.....	598
147-148. Bâb El Öpme Hakkında (Gelen Hadis)	599
148-149. Bâb Vücudu Öpmenin Hükmü.....	600
149-150. Bâb “Allah Beni Sana Fedâ Etsin” Demenin Hükmü.....	604
150-151. Bâb Bir Kimsenin (Diğer Bir Kimseye): “Allah Gözünü Aydın Etsin” Demesinin Hükmü	606
151-152. Bâb Bir Kimsenin Diğer Bir Kimse İçin Ayağa Kalkmasının Hükmü..	607
152-153. Bâb Bir Adamın Diğer Bir Adama, “Allah Seni Korusun” Demesinin Hükmü	612
153-154. Bâb Bir Adam (Kendisine), “Falan Adamın Sana Selâmı Var” Diyen Kimseye Nasıl Karşılık Verir?	612
154-155. Bâb Bir Kimsenin Diğer Bir Kimseye “Lebbeyk (Buyur Emrindeyim)” Demesinin Hükmü	614
155-156. Bâb Bir Kimsenin Diğer Bir Kimseye, “Allah Sen(in Yüzünü) Güldür(meye Devam Et)sin” Demesinin Hükmü	616
156-157. Bâb Bina Konusunda (Gelen Hadisler).....	617
157-158. Bâb Yüksek Kat Yaptırmanın Hükmü.....	652
158-159. Bâb Arabistan Kirazı Ağacını Kesmenin Hükmü	653
159-160. Bâb Yollardan (Gelip Geçeni) Rahatsız Eden Engelleri Kaldırmanın Fazileti	656
160-161. Bâb Geceleyin (Evlerde Yanmakta Olan) Ateş(ler)i Söndürme Hakkında (Gelen Hadisler).....	663
161- 162. Bâb Yılanları Öldürme Hakkında	665
162-163. Bâb Kertenkelenin Öldürülmesi	678
163-164. Bâb Küçük (Kırmızı) Karıncaları Öldürmenin Hükmü	681
164-165. Bâb Kurbağa Öldürmenin Hükmü	685
165-166. Bâb Fiske Taşı (Atmanın Hükmü).....	686
166-167. Bâb Sünnet Olmak	687
167-168. Bâb Kadınların Erkeklerle Beraber Yolda Yürümleri.....	690
168-169. Bâb İnsanın Dehre Sövmesi(nin Hükmü)	692
Konular Fihristi	695
İlk Râviler Fihristi	703
Şahıslar Fihristi	707
Kitaplar Fihristi	719
Yerler Fihristi	724
Hadisler Fihristi	727
Duâlar ve Zikirler Fihristi	747

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولن محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

ÖNSÖZ

Yüce dinimiz İslâmiyetin Kur'an'dan sonraki en büyük kaynağı Sünnettir. Hz. Peygamber'in (s.a.) söz, fiil ve takrîrlerinden ibaret olan sünnet asırlar boyu müslüman âlimlerin üzerinde çalıştıkları, hizmetinde oldukları bir saha olmuştur.

Resûlullah (s.a.)'in hadislerini ezberinde tutanların vefatlarıyla, sünnet hazinesinin yok olmasını önleyip onun sonraki nesillere eksiksiz ve yanlışsız olarak aktarılmasını sağlamak için hadisler derlenip kitaplara geçirilmiştir. Bu kitaplardan özellikle altısı son derece ün kazanmıştır. *Kütüb-i Sitte* adıyla anılan bu altı kitap Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*leri Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin *Sünen*leridir.

Şüphesiz müslümanların hepsi Arab değildir ve Arapça'yı bilmezler. Arab olmayanların da dinlerinin esaslarını kaynaklarında görmek ve sevgili Peygamberlerinin hadislerini okuyup anlamak en tabîî hakları olsa gerektir. Onun için İslâmî ilimlerin diğer sahasında olduğu gibi hadis sahasındaki birçok eser de başka dillere, bu meyânda Türkçe'ye tercüme edilmiştir. İşte *Kütüb-i Sitte* diye bilinen bu altı kitabın hepsi; izahlı ya da izahsız olarak ve bazıları birden fazla olmak üzere dilimize kazandırılmıştır. Biz de, *Ebû Dâvud Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî*'nin *Sünen*'ini tercüme ve bazı yerleri biraz izah ederek Türk okuyucusuna hizmet etmeye çalıştık. Diğer hadis eserleri gibi, Ebû Dâvud'un *Sünen*'ine de selef âlimleri tarafından çok değerli şerhler yazılmıştır. Ancak Arapça'yı bilmeyen Türk okuyucuları bu eserlerden istifade edememektedir. Bizler âciz çalışmamızla bu şerhlerden hiç olmazsa bazılarını Türk okurlarının önüne sermek için tercüme ile yetinmeyip, hadislerle ilgili açıklamalarda da bulunduk. Onun için kitap bir *Sünen-i Ebû Dâvud* tercümesi değil, aynı zamanda şerhi hüviyyetine büründü.

Tercümede, Hattâbî'nin *Me'âlimü's-Sünen*'i ile birlikte 1969 yılında Muhammed Ali es-Seyyîd tarafından bastırılan beş ciltlik matbû nüshayı ele aldık. Ancak daha sonra eser *Mu'cemu'l-Müfehres li elfazî'l-hadîsi'n-nebevî*'ye uygun bir şekilde düzenlendi.

İzahlarımızda *Kitâbü'l-Menâsik*'in 12. bâbının sonuna kadar *Mahmûd Muhammed Hattâb es-Sübķî*'nin çok değerli eseri *el-Menhelu'l-Azbu'l-Mevrûd Şerhu Sünen-i Ebû Dâvud*'unu esas aldık.¹ Hatta diyebiliriz ki bu eseri muhtasar olarak tercüme ettik, özetlemeye çalıştık. Böylece bu kıymetli eserden Türk okuyucusunun istifadesini sağlamak istedik. Tabiatıyla, *Menhel*'i olduğu gibi tercüme etmedik ama onunla da yetinmedik. *Sünen*'in matbû Şerhleri *Avnü'l-Ma'bûd* ve *Bezlü'l-Mechûd* başta olmak üzere başka eserlerden de faydalandık.

Menhel müellifi eserini tamamlayamadan vefat ettiği için kalan kısımda *Menhel*'in tekmilesi olan ve müellifin oğlu Emîn Mahmûd Hattâb tarafından yazılan *Fethu'l-Meliki'l-Ma'bûd Tekmiletu'l-Menhelu'l-Azbu'l-Mevrûd*'u esas almaya başladık. Ne yazık ki bu eser de tamamlanamamıştı. O da *Kitâbu't-Talâk*'ın sonuna kadar varabilmiştir. Geri kalan kısımda da *Ebû Dâvud* Őerhlerinden *Avnü'l-Ma'bûd* başta olmak üzere birçok eserden istifade ettik. Bunların bir kısmını bibliyografya olarak takdim edeceğiz. Bazılarına da dipnotlarda temas ettik.

Tercümemizde Őerhlerdeki izahları göz önünde tuttuk. Farklı anlayışlar varsa önce tercümeye esas aldığımız izahın sahibine daha sonra da diğer anlayışlara işaret ettik.

Hadislerin, *Mu'cemu'l-müfehres*'i esas alarak diğer hadis eserlerindeki yerlerine gösterdik. İtiraf edelim ki bunu yaparken *Mu'cemu'l-Müfehres*'le yetindik, hadislerin hepsini tek tek yerlerinde tesbit etmedik.

İzah kısmını genelde dört bölüm halinde ele aldık. İlk bölümde hadisin diğer hadis kitaplarındaki rivayetlerine ve hadisin sıhhati konusunda söylenenlere işaret ettik. İkinci bölümde hadisin anlaşılması bakımından izaha muhtaç yönlerini izaha çalıştık. Üçüncü bölümde hadisin fikhî yönünü ve o konuda çeşitli mezheplerin ve âlimlerin görüşlerini verdik. Herbirinin delillerini ve karşı görüşte olanların bu delillere bakış açılarını ele aldık. Bunu yaparken bazen mezheplerin kendi fıkıh kitaplarına müracaat etmekle beraber genelde *Sünen*'in veya diğer hadis kitaplarının Őerhlerindeki mâlûmata dayandık. Aslında bunun bir kusur olduğunu kabul ediyoruz. Ama her mezhebin görüşünü kendi kaynaklarından araştırmaya ne gücümüz ne de imkânımız el verdi. Onun için mezheplere nisbet edilen görüşler her zaman müftâbih olan görüş olmayabilir. Buna dikkat çekmeyi görev sayıyoruz.

İzah kısmının son bölümünde “*hükümler*” başlığı altında hadisin zâhirinden çıkartılabilecek “*bazı hükümler*”e işaret ettik. Tabii bizim göremediğimiz başka

¹ *Menhel* sahibi *Kitâbü's-Savm*'ı, *Kitâbü'l-Menâsik*'ten öne aldığı için, *Kitâbü's-Savm*'ın terceme ve izahında da öncelikle *Menhel*'den yararlandı.

hükümler elbette çıkacaktır. Bazı bölümlerin başında daha hadislerin tercümesine başlamadan o konu ile ilgili özet mâlûmatlar verdik.

Burada şuna önemle dikkat çekmek isteriz: Biz Ebû Dâvud'un *Sünen*'ini şerh etmedik. Böyle bir işin bizim gibi âcizlerin altından kalkabilecekleri bir iş olmadığını çok iyi biliyoruz. Biz bulabildiğimiz ve gücümüzün yettiği kadarıyla selefin yaptığı şerhlerden tercümeler yaptık ve onları bir araya getirmeye çalıştık. Kendi kafamızdan bir şey söylemedik, söylenenlerden bazılarını aktardık. Bu çalışmamızla aynı eser üzerinde yapılacak değerli başka çalışmalara ihtiyaç bırakmadığımızı da düşünmüyoruz.

Bütün kusur ve âcizliklerimize rağmen, cür'etimizin, niyetimizin hizmet oluşuna hamledilmesini umarız. Eserin büyük bir bölümünün sayın Mehmet Savaş tarafından okunup tashih edilmiş olması ve baş tarafa eklediği mukaddimenin yanı sıra tamamının *İsmail Lütfi Çakan* tarafından redakte edilmiş olması bizler için son derece sevindirici olmuştur. Değerli katkılarından dolayı bu çok kıymetli ilim adamlarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca eserin neşri hususunda elinden gelen hiçbir fedâkârlık ve gayreti esirgemeyen Şamil Yayınevi'nin sahibi muhterem Duran Kömürcü'ye ve diğer mensuplarına da özellikle teşekkür ederiz.

Nâçiz hizmetimizin Allah celle celâlüh'ün rızâsına muvâfık olmasını niyâz ederiz. Hatalarımızın affını dileriz.

Hazırlayanlar

MUKADDİME

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

SÜNNET, EBÛ DÂVUD, SÜNEN'İ VE BAZI HADİS İSTİLÂHLARI

Âlemlerin Rabbine hamd ü senâ;

O'nun örnek kulu, sevgili Resûlü Hz. Muhammed Mustafa'ya âl ve ashâbına salât u selâm olsun...

İslâm kültürü demek olan sünnetin yazılı metinlerini ihtiva eden altı muteber hadis kitabının (*Kütüb-i Sitte*) üçüncüsü *Sünen-i Ebû Dâvud*'un, elinizdeki tercüme ve şerhi dolayısıyla bu mukaddimede müellif, eseri ve bazı hadis ıstılahları hakkında mümkün olduğunca kısa bilgiler verilecektir. Ancak daha önce sünnet üzerinde bazı temel tesbitlere yer vermek faydalı olacaktır.

Prof. Dr. İsmail Lütfi Çakan

İSTANBUL - 1987

I.SÜNNET

Tanımı ve Önemi

En kısa ifadesiyle ve tabii hadisçilere göre sünnet, Hz. Muhammed'den bize intikâl eden O'na ait her şeydir. Yani Hz. Peygamber'in sözleri, fiilleri, yaşayışı, sahâbelerin yaptıkları karşısında takındığı tavırları, ahlâkî veya fitrî vasıfları ile ilgili bütün nakiller sünneti yansıtan delillerdir. Kısaca sünnet, Hz. Peygamber'in yüce kitabımızda üsve-i hasene diye takdim edilen hayatı ve Hz. Âişe'nin ifadesiyle, "*Kur'an'dan ibaret olan*"² ahlâkıdır.

Bilindiği gibi Yüce Yaraticının nübüvvet makamına lâyık gördüğü bütün peygamberler, Allah'ın emir ve nehiyelerini, O'nun kullarına ulaştırmak ve onları irşâd etmek için görevlendirilmiş hidayet elçileridir. Bu genel çerçevede olmak kaydıyla Hz. Muhammed de toplumun, ilâhî irâde istikametinde biçimlenmesini sağlamak amacıyla gerekli bilgi ve uygulamaları örneklendirmiştir. O (s.a.), Allah Teâlâ'dan aldığı vahyi insanlara sadece ulaştırmaktan ibaret olan bir görevle gelmiş değildir. Duyurduklarını açıklamak ve anlatmak da O'nun aslî görevidir. Sünnetin temel işlevi budur. Çünkü anlamadığı şeyden kişiyi sorumlu tutmak imkânı yoktur. Çünkü sorumluluk için duymak yetmemekte, anlamak gerekmektedir. Değişik şartlar içinde ve yetenekteki insanlara ilâhî tebliği en doğru şekilde anlatacak olan hiç kuşkusuz o tebliği getiren Peygamber'dir. Peygamber tebliği açıklamaya başladığı andan itibaren sünnet devrede demektir. Her açıklamanın getireceği anlayış ve uygulama, günlük hayatın ümmet çapında biçimlendirilmesi yönünde atılmış bir adım olacaktır. Netice olarak İslâm tebliğinin arzuladığı temel vasfı, Allah'a kul olmak olan müslümanın özellikleri belirecektir. Bu yüzden de sünnetsiz bir müslümanlık ve sünnetsiz müslüman hayatı düşünmek mümkün değildir.

Bilinen bir gerçektir ki, günlük hayatı ilâhî irâde istikametinde tanzimde, dinin menkûlâta dayalı iki kaynağından biri olarak sünnet, Kur'an ile birlikte, birinci dereceden bir fonksiyon icrâ etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, "**Kim be-**

² bk. *Ahmed b. Hanbel*, VI, 188. Fukahâya göre sünnet, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrîrlerinden ibârettir. Edille-i şer'iyenin ikincisi olan sünnet de bu anlamdaki sünnettir.

nim sünnetimden, yaşama tarzımdan yüz çevirirse, benden değildir.³ ve, **“Dinin elden çıkışı, sünnetin terkiyle başlar. Halat nasıl iplik iplik ortadan kalkarsa dinde birer birer sünnetin terkiyle ortadan kalkar.”**⁴ buyurmuştur. Bu hadisler aynı zamanda müslümanın ancak sünnetten ayrılmamak suretiyle öz varlığını, İslâmî kişiliğini ve niteliğini koruyabileceğini açıkça dile getirmektedir. Zira sünnetin terkedilmesiyle doğacak boşluk, sünnetin tam zıddı olan bid‘at tarafından doldurulur. Bir başka ifade ile terkedilen her sünnet, yaşanan bir bid‘atla sonuçlanır.

Sünnet İslâm kültürü; bid‘at ise İslâm kültürüne ters düşen, onda yeri olmayan her türlü yabancı unsur demektir. Kıtalararası müslüman milletlerde çağlar boyu gözlemlenen ortak değerler ve uygulamalar hep sünnetin birleştiriciliği, belirleyiciliği ve bütünleştiriciliğinden kaynaklanmıştır. Ümmet sünnetle vardır, onunla yarar. Yozlaşma da sünnetten ayrılmakla başlar.

Kaynağı

Kitap, lafız ve mâna olarak vahiy olduğu için ona vahy-i metluvv denir. Sünnet ise, vahyin bir çeşit meâl ve mefhûmu niteliği ile zımnen vahiydir. Fakat lafız olarak vahiy niteliğine sahip değildir. Bu sebeple de ona vahy-i gayr-i metluvv denilmektedir.

Öte yandan vahyi telakkiye müsait bir kıvâma ve kavrayış gücüne sahip kılınmış olan Hz. Peygamber, aynı zamanda, beşerî aklın en üst seviyesindedir. Vahiy gibi diğer insanların ulaşması mümkün olmayan bir bilgi kaynağıyla uzun süre temasta bulunan beşerî aklın en üst derecesine sahip Peygamber’de bir peygamberâne ictihad kabiliyetinin bir meleke-i nübüvvetin teşekkül edeceği muhakkaktır. Bu yetenek sâyesinde Hz. Peygamber, başkalarının intikâl edemediği bir takım hakikatleri kavrayıp en uygun ifade ve uygulamalarla insanlara anlatır.

Hz. Peygamber’e, peygamberliği dolayısıyla verilmiş olan melekenin ya da nübüvvet ilminin, Kur’an-ı Kerîm’de değişik kelime ve tâbirlerle ifade buyurulduğu görülmektedir. Zikir, hüküm, hikmet, şerh-i sadr, tefhîm, tâlim ve irâde gibi ilâhî beyanlar bunlardandır. Âyetlerin ve ilâhî irâdenin açıklaması ve yorumu niteliğindeki Hz. Peygamber’in açıklamaları, ilâhî tefhîm ve murâkebe altındaki nebevî akıl veya meleke-i nübüvvetten sâdır olmaktadır. Bağlayıcılığı da sünnetin ilâhî-nebevî kaynağından ileri gelmektedir.⁵

³ *Buhârî*, Nikâh, 1; *Müslim*, Nikâh, 5.

⁴ *Dârimî*, Mukaddime, 16.

⁵ Geniş bilgi ve deliller için bk. Seyyîd Süleymân Nedvî, *Asr-ı Saâdet (Tebliğât ve Tâlimat)*, I, 40-250, yeni baskı IV, 39-203.

Fonksiyonları

Hız. Peygamber'in iki temel görevi tebliğ ve beyandır. Beyan ise kendi içinde gerek prensip olarak gerekse pratik olarak üç şekilde cereyân eder: Tekit, tebyîn ve teşrî...

Sünnet Kur'an'da bulunan bir hükmü tekit ve tasdik eder. Netice itibariyle aynı şeyi vurgulamış olduğu için o hususun muhataplar nezdinde tam bir kesinlik kazanmasını sağlar.

Tebyîn; tefsir, tafsîl, tavnîh, tahsis, takyîd, şerh, izah ve yorum gibi terimlerle ifade edilebilecek olan sünnetin kitabı açıklama fonksiyonu, onun temel vasfı ve vazifesi olmaktadır, ihtiyaca göre sözlü olarak ve fiilen yapılan açıklamaların tamamı bu kısma girmektedir.

Teşrî; kitabın belli bir hüküm sevketmediği konularda sünnetin hüküm koymasını demektir. Bu, sünnetin müstakil teşrî kaynağı olması fonksiyonudur.

Sünnetin tekit ve tebyîn fonksiyonuna karşı çıkan hiçbir âlim yoktur. Ancak teşrî fonksiyonu münâkaşalıdır. Kesin olan şudur ki, sünnet, her üç fonksiyonunda da asla kitaba muhâlif olamaz.⁶

Sünnetin teşrî fonksiyonu ile alâkalı olarak Muâz b. Cebel Hazretlerinin Yemen'e vali olarak giderken, Hız. Peygamber'in suâli üzerine, çözümünü Kitâbullah'ta bulamadığı meseleler olursa sünnete başvuracağını belirtmesi ve Hız. Peygamber'in bu cevaptan dolayı memnuniyet izhâr buyurması hatırlanmalıdır. Bu olay gösteriyor ki, Kitâbullah'ta bulunamayan çözümler sünnette olabilmektedir. Bu da sünnetin müstakilen teşrî kaynağı olduğunun açık ve reddedilmez delilidir. Zâten konuyu münâkaşa eden âlimler arasındaki ayrılık, Sibâî'nin isabetle belirttiği gibi, meselenin özünde değil, takdimde kullanılan lafızlardadır.⁷

Ayrıca bir bütün ve kavram olarak sünnetin hüccet olduğunda kimsenin şüphesi bulunmamaktadır. Ne var ki sünnet malzemeleri tek tek ele alındığı zaman hepsi için delil olabilir hükmü verilemediği için sünnetin delil olma niteliği tartışma konusu yapılmaktadır. Her hadisin Hız. Peygamber'e âidiyeti, ilmî standartlar bakımından her zaman kesinlik arzetmez. Ancak unutulmamalıdır ki, hadis ilmine ait değerlendirmeler, dâima zevâhire, şartlara ve dış bulgulara ve belli usûllere göre yapılır. Gerçek durum her zaman doğru olarak tesbit edilememiş olabilir. Yani ilmî ölçüler bakımından sahih hükmünü vermek zorunda olduğumuz bir hadisin Hız. Peygamber'e ait olmama ihtimali —zayıf da olsa— vardır. Aksine zayıf hadistir dediğimiz bir sözün de —ilmî bulgulara rağmen— Hız.

⁶ bk. Şâfiî, *er-Risâle*, s. 91-92.

⁷ Mustafa Sibâî, *es-Sünne ve Mekânetühâ*, s. 379-385.

Peygamber'den sâdır olma ihtimali daima mevcuttur. Zâten önemli olan da hadisin Hz. Peygamber'e âidiyyetidir. O'na ait olduktan sonra dünyanın, zayıf demesi hiçbir şeyi değiştiremez. O'na ait olmadıktan sonra da araştırmaların bir sözü veya hareketi O'na ait göstermesi onun sünnet olmasını sağlayamaz. Bütün gayretler işte bu âidiyyeti doğru olarak tesbit edebilmek içindir.

Bu söylediklerimizi bir başka şekilde ifade edecek olursak, hadis ilmine ait değerlendirmeler nisbî ve izâfidir. Zira araştırmaya dayalı hükümlerdir. Araştırmanın herhangi bir yerinde yapılmış olan küçük bir hata, sonucu etkileyebilir. Bu sebeple de ilimde araştırma bitmez. Bugünkü bulgulara göre verilen hüküm yarın yapılacak araştırmalara göre ufak-tefek farklılıklar arzedebilir ya da taban tabana zıt bir neticeye varabilir. Bütün bu ihtimallere açık kapı bırakmak en doğru yoldur. Ancak asırlardır belli bir hükme bağlanmış ve aksi de ispat edilememiş malzemenen şüphe etmek için de hiçbir ilmî ve mâkul gerekçe gösterilemez.

Bütün bu gerçekler muvâcehesinde şu ya da bu fikirlere hizmet maksadıyla sünnetin hucciyeti, fonksiyonları ve teşriî değeri gibi konularda ileri-geri laf etmek ehl-i ilmin ve insâfın işi olamaz.

Peygamberlerin ve tabiî Hz. Muhammed'in bir takım fevkalâde üstün insanî vasıflara ve ilâhî ihسانlara sahip ve mazhar olduğunu kabul edenlerin O'na sadece bir hoparlör görevi vermeye kalkışmalarını, O'nun bir hidayet rehberi olarak insanlara gönderilmiş olduğunu değerlendirmekte güçlük çekmelerini anlamak mümkün değildir. Kaldı ki teâmüle ve hukukî anlayışa göre, bir elçi onu gönderen gibi addedilir ve hatta elçinin sözü, onu memûr edenin şahsen söylediği söz gibi kabul edilir. Bütün siyaset ve elçilik hukuku işte bu kâideye istinâd eder... Bu mefhûm Kur'an'da sık sık tekit olunmuştur. **"Peygamber'in getirdiğini alın ve sizi menettiği şeyden de sakının."** (el-Haşr 59/7). **"O Peygamber kendi arzusunca konuşmaz, O'nun söylediği, sadece Allah'ın vahyeylediğidir."** (en-Necm 53/3-4) **"Peygamber'e itaat eden, muhakkak ki Allah'a itaat etmiş olur."** (en-Nisâ 4/80)

Bu âyetler Peygamber'in sünnetinin Allah'ın emir ve nehyi yanında yer aldığını göstermektedir. Şu halde sünnete müracaatı gerektiren âmil daima mevcuttur.⁸

Getirip tebliğ eden anlamında Hz. Peygamber'e —mecâzen— vaz'ı dîn demek bile mümkünken, onun yorumuna ve irşâdına muhtaç olmadan getirdiği dini anlamak ve yaşamak nasıl mümkün olacaktır? Bu mümkün olmayınca, sünnetin dinin kaynağı olarak hucciyeti ve fonksiyonlarını münâkaşa etmek kimseye bir şey kazandırmayacaktır.

Bağlayıcılığı

Sünnetin bir bütün ve kavram olarak bağlayıcılığı kesindir. Hz. Peygamber'e

⁸ Muhammed Hamîdullah, *Sünnet*, İA., XI, 243.

uyulmasını, onun verdiği hükme tam bir rızâ gösterilmesini, onun hükmü karşısında kimseye muhayyerlik hakkının tanınmadığını bildiren âyetler, sünnetin müslümanın hayatındaki bağlayıcı rolünü yeterince ortaya koymaktadırlar. Ancak Hz. Peygamber'in değişik vasıflarıyla ortaya koyduğu sünnetin bağlayıcılık derecesinin aynı olmadığı da bir gerçektir. Bu noktanın iyi bilinmesinde fayda vardır. Hz. Peygamber;

Risâlet (peygamberlik) vasfına bağlı olarak tebliğ görevi yapar.

İftâ (müftülük) vasfıyla fetva verir.

Kazâ (hâkimlik) vasfıyla hüküm verir, dâva halleder.

İmâmet (devlet başkanlığı) vasfı ile bir takım idârî tasarruflarda bulunur.

Tebliğ tasarrufunda Hz. Peygamber mübelliğ ve nâkildir. Allah katından kendisine ulaşan gerçekleri halka nakleder. Bu, ümmeti bağlayıcıdır.

İftâ tasarrufu, Allah Teâlâ'nın hükmünü delillerden çıkararak Allah adına haber vermek demektir. Bu da ümmeti bağlayıcıdır.

Kazâ tasarrufu, sebep ve delillerin günlünde meydana getirdiği kanaate göre kendisinin bir dâva hakkında bir inşâ ve ilzâmda bulunması, bir hüküm vermesidir. Peygamber kazâ tasarrufunda yeni bir hüküm ortaya koyan (münşî)dir. Halbuki risâlette mübelliğ, İftâda müttebi idi. Kazâ tasarrufu sadece dâvada taraf olanları bağlar.

İmâmet (devlet başkanlığı) tasarrufu ise ilk üç vasfına ek bir vasıfla yapılmış tasarruflardır. Bu üç vasa ve tasarrufa dâhil değildir, imâmette açıkça bir yaptırım gücü söz konusudur. Risâletin imâmeti gerektirmediği de bir gerçektir. Ama imâmet de verilmişse hükümdar-Peygamber ortaya çıkar. Fakat yine de bu iki temel vasıfla ortaya koydukları birbirinden farklıdır, aynı mâhiyette değildir. Bu sebeple de Hz. Peygamber'in devlet başkanı olarak yaptığı tasarrufların geçerliği için devlet başkanının izni; hâkimlik vasfı ile yaptığı tasarrufların geçerliği için de hâkimin hükmü gerekir.

Bu meselede de en önemli husus, Hz. Peygamber'in tasarruflarının hangi vasfına bağlı olarak ortaya koyduğunun tesbitidir. Ulemâ birçok olayda bu noktada farklı kanaatlere varmışlar ve tabiatıyla verdikleri hükümler de farklı olmuştur. Biz burada sünnetin bağlayıcılığı konusunda dikkatten uzak tutulmaması gereken bir ana noktaya sadece işaret etmek istedik. Meselenin detayı konuya ait kitaplardan izlenebilir.⁹

Karakteristiği

Sünnetin genel karakteristiğini gerçekçilik ve esneklik yani uygulanabilirlik

⁹ Geniş bilgi için bk. Garafî, *İhkâm*, s. 86-109; Tâhir b. Âşûr, *Mekâsîdüş-Şerî'a*, s. 27-40.

olarak tesbit etmek mümkündür. Aslında İslâm'ın da genel durumu budur.

Bilindiği gibi dinimiz en son ve mükemmel din, Peygamberimiz de en son Peygamberdir. Kıyamete dek geçerli olan Kur'an ve onun birinci elden açıklaması ve uygulama biçimi olan sünnet, her türlü şart altındaki insanların meselelerine çözüm getirecek ve müslümanlar arasında inanç ve davranış birliğini sağlayacaktır. O halde gerçeklerden hareket etmesi, insanı tanınması, ona her türlü imkân ve şartta yaşayabileceği genel esasları tadrîcî olarak öğretmesi, aynı konuda da olsa uygulanabilir farklı şekil ve biçimleri sunması pek tabii olacaktır. Bu, cihânşümûllüğün doğal bir sonucudur. Bunun adına esneklik de diyebiliriz. Aynı konuda farklı bilgiler sunan ve değişik uygulamaların varlığını gösteren hadislerin, aslında tabiiîlikler manzûmesi anlamı taşıdığı ve bu farklılıkların müslümanlar için rahmet olduğu açıktır. Bir başka ifade ile İslâm belli bir bölge veya şehir halkına gelmiş olsaydı, daha net ve değişmeyen belki de tek tip ve tek şekilde uygulanabilen esaslar teklif ederdi. Ancak o bütün dünyalılara hitap ettiğine göre, getirdiği esasların bütün dünya şartlarında her türlü imkân ve kabiliyet seviyesinde uygulanabilir olması, hitap ettiği insanların doğru yolu bulmaları, İslâmî karakterlerini koruyabilmeleri açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple sünnet, mesela tek tip bir giyim tarzı önermemiştir. Giyim-kuşam konusunda örtülmesi gerekli yerleri ve müslümanın temel vasfı olan, Allah'a kul olma durumuna ters düşen anlayış ve uygulamaları, yasaklar listesi olarak belirlemiş; ötesini, fertlerin ve yaşanan bölgenin şartlarına, mâlî imkânlarına, zevklerine, anlayışlarına tek kelime ile dindarlık ve becerilerine havale etmiştir.

O halde acele etmeden, sünnete temelde ters düşecek kabalığa ve katılığa düşmeden meselenin özündeki esneklik esprisine uygun davranışlarla sünnetin yaşanmasına ve yaşatılmasına çalışmak, İslâm şahsiyetçiliğinin ve İslâm'a hizmetin kaçınılmaz gereğidir.

Algılanışı

Sünnet, müslümanların ilk neslini oluşturan sahâbîler tarafından Hz. Peygamber'den duyarak, görerek veya O'ndan bizzat duyan ya da görenden işiterek algılanmıştır. Algılama amacı da yaşamaktır. Ashâb-ı kirâm, birbirlerine daima Allah Resûlünden öğrendiklerini duyurmak ve meseleler hakkında Hz. Peygamber'den öğrenilmiş bir bilgi veya uygulamanın olup olmadığını sormak âdetinde idiler. Böylece sünnete ait veriler bir taraftan anında amel olarak pratik hayata intikâl ederken, bir taraftan da bilgi halinde bellenmekte ve aktarılmaktaydı.

Sonraki nesiller de kendilerinden öncekilerden hem tatbikât olarak, hem de bilgi olarak sünneti almışlardır. Sünnete ait verilerin yazılı vesikaları demek olan hadis metinleri ise bize dört merhaleden geçerek gelmiştir:

Ezberleme (şifâhî bilgi)

Kitâbet (Hz. Peygamber'in izni ile O'nun hayatında başlamış olan yazım faaliyeti)

Tedvîn (Sünnet malzemesinin yazılı halde bir araya toplanması)

Tasnîfu'l-Kütüb (sünnet malzemesinin belli sistemler içinde kitaplaştırılması) Bu dörtlü merhale, "**Kim bile bile yalan uydurup bana isnat ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın.**" tehdidinden kurtulma genel eğilimi içinde pek ciddî ve ince araştırmalara dayalı olarak ilk üç asırda gerçekleştirilmiştir.¹⁰

Günümüzün müslümanı, öteki İslâmî ilimlerin bünyesindeki sünnet motif ve bilgilerine ilâve olarak, sünnete ait bilgi ve belgeleri hadis kitaplarında bulmaktadır. Sünnetin pratik yönünü de kısmen öncekilerden görerek ve bilinçli veya bilinçsiz yaşayarak algılamaktadır.

Sünnetin algılanmasında ilk müslüman nesillerle sonrakiler arasında iki noktada fark vardır: 1. Amaç, 2. Şekil. Sahâbîler kesinlikle sırf bilgi edinmiş olmak ya da sadece başkalarına aktarmak maksadıyla değil, bizzat uygulamak, hayatlarını ona göre tanzîm etmek gâyesiyle sünneti öğreniyorlardı. Öğrendiklerini amel ile destekliyor, hayatlarını o, en güzel örneğe benzetmeye çalışıyorlardı. Bunun için de Hz. Peygamber'den öğrenilmiş olan bilgiyi arıyor, soruyorlardı. Kişisel kanılar değil, deliller peşinde bulunuyorlardı.

Sonraki nesillerde, özellikle günümüze yaklaştıkça, bilginin amele intikâli noktasında, iç ya da dış bir takım âmillere bağlı olarak açık bir gevşeklik görülmektedir. Bu gevşeklik bir takım hurâfe ve bid'atların yaşanmasının da temel sebebi olmaktadır. O bid'at ve hurâfeler ki, sapıklık sebebi oldukları bizzat Hz. Peygamber tarafından bildirilmiştir.

Şekil açısından farka gelince, sünneti ilk müslüman nesil doğrudan Hz. Peygamberden veya O'ndan gören veya duyardan şifâhen alma imkânına sahipken, sonraki nesiller, yazılı metinler halinde buldukları kitaplardan öğrenmek durumundadırlar. Bu da beraberinde getirdiği bir takım ilmî güçlükler ve gerekler yanında uygulama olarak görme şansını da büyük ölçüde etkilemektedir. Dolayısıyla da rnüslümanlar zaman zaman kendilerini yoğun bir sünnet tartışması içinde bulmaktadırlar.

Diğer İlimlerle Alâkası

Sünnetin malzeme olarak değerlendirilmesini ve problemlerinin tetkikini hadis ilmi üstlenmiştir. Hadis ilmi ise, din bilimlerinin tümüne kaynak, malzeme ve

¹⁰ Bu dörtlü merhâle hk. da bilgi için bk. İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 9-20.

metod yönünden tesir etmiştir. Bütün dinî bilimler sünnetten olmayan, ya da Hz. Peygamber'e ait olmayan bir sözün veya uygulamanın O'na mâledilmemesi, sünnete, yabancı unsurların karışmaması için müslümanların ve özellikle hadisçilerin gösterdiği fevkalâde dikkat ve gayreti takdirle anmamız gerekmektedir.

Hadisçiler tarafından geliştirilen metodoloji gerçekten yegânedir. Zamanla öteki dinî ilimler de bu metodolojiyi, yani, sözü veya uygulamayı güvenilir vesikalarla söyleyenine veya ilk kez ortaya koyanına sağlıklı bir şekilde ulaştırma usulünü benimsemiş, ilimde birinci el kaynaklara inme genel eğilimi böylece yerleşmiştir. Bu sebeple sünnetten kaynaklanmamış ve metod olarak ondan esinlenmemiş dinî bir bilim dalı düşünmek mümkün değildir diyebiliriz. Kur'an bile, anlaşılması açısından sünnete muhtaçtır. Bu gerçeği Mekhûl, "*Kur'an'ın Sünnet'e olan ihtiyacı, Sünnet'in Kur'an'a olan ihtiyacından daha fazladır.*" diyerek pek çarpıcı biçimde dile getirmiştir. Hemen belirtelim ki, bu, asla Kur'an'a bir noksanlık ya da acz nisbet etmek değildir. Sadece Kur'an'ın insanlar tarafından doğru algılanması ve anlaşılması açısından söylenmiş bir sözdür. Bunu Abdurrahman b. Mehdî'nin şu sözünde açıkça görmekteyiz, "*Kişi hadise, yemek içmekten daha fazla muhtaçtır. Çünkü hadis Kur'an'ı açıklamaktadır.*"¹¹ Sünnet de sünnet olabilmek için Kur'an gibi bir asla dayanmak zorundadır. Yani deyim yerinde ise, Kur'an prensiptir; Sünnet de açıklaması ve uygulamasıdır. Açıklamanın, açıklanandan daha vâzih daha net ve daha detaylı olması da pek tabiidir. Kur'an'daki prensiplerin pratiğe dönüştürülmesi, uygulama biçimi kazanması bakımından ilk ve en doğru örnek olarak sünnet birinci dereceden önem arz etmektedir. Bu, amelî noktadan bir değerlendirmedir. Hukukî açıdan meseleye baktığımız zaman elbette Sünnet, Kur'an'dan sonra ikinci derecede hukuk kaynağıdır. Allah'ın Kitabı ve Resûlünün Sünneti, bizzat Hz. Peygamber tarafından doğru yoldan ayrılmamanın iki temel esası olarak gösterilmiş, müslüman kimliğinin bu iki temel esasa sıkı sarılmaya bağlı olduğu bildirilmiştir:

"Sıkı sarıldığınız sürece asla sapıtmayacağınız iki şey bırakıyorum size: Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün Sünneti..."¹²

Kur'an'ın bütünüyle tam ve doğru anlaşılabilmesi ve prensibi ortaya konulmuş uygulamaların (ibadetler, beşerî ilişkiler, devletlerarası münasebetler, âhiret âlemi hakkındaki bilgiler v.s.) istenilene uygun olarak yerine getirilmesi ancak sünnetle mümkün olacaktır. Sünnete başvurmadan Kur'an'la yetinme düşünce ve teşebbüslerinin isabetsizliği yine bizzat Hz. Peygamber tarafından önceden haber verilmiştir. Sünneti önemsemeyen davranışlar, aslında onu özde aynı olduğu vahiy kaynağından ayrı görmek gibi bir büyük yanlışla düşmektir. Halbuki

¹¹ Suyûtî, *Miftâhü'l-Cenne fî İhticâc bi's-Sünne*, s. 48.

¹² *Muvattâ'*, Kader, 3.

Kur'an'ın ilk ve en yetkili müfessiri Hz. Peygamber'dir. Hatta O'nun temiz hayatı, canlı Kur'an'dır. Bu yüzden de sadece O'nun hayatını taklit etmek din sayılmaktadır. Bunun dışında kimsenin hayatı din olarak taklit edilemez. *“Hocanın dediğini tut, gittiği yoldan gitme.”* sözünün aslı mânası da budur. Yani, *“Hoca din adına sana doğru olanı söyler, sen onu tut. Fakat kendisi de nihayet bir insandır, yaşantısında hata edebilir. Din, onun hayatı imiş gibi anlayıp taklide kalkışma. Çünkü ne kadar yetmişmiş olursa olsun, kimsenin hayatı din değildir.”* demektir...

Kurtarıcılığı

Sünnetin getirdiklerinden yararlanabilmek için her şeyden önce sünnetin, en güzel örnek olduğuna, yaşanabilirliğine, insan özüne ve ihtiyaçlarına en üst seviyeden cevaplar getirmiş olduğuna inanmak gerekir. Sonra bu inanca dayalı olarak sünneti kendi özellikleri ve karakteristiği içinde tanımak lâzımdır. Zira Hz. Peygamber, âlemlere rahmet ve hidayet rehberi olarak gönderilmiştir. O'nun sünneti hidayette olabilmeyenin çârelerini gösteren gidişâtı ve O'nun yolu kurtuluşa giden yoldur. Sünnetin kurtarıcılığından şüphe etmek, Hz. Muhammed'in risâletine karşı çıkmak anlamına geleceği için kişiyi imandan eder. Nitekim İbn Mes'ûd (r.a.) da, *“Nebînin sünnetini terkederseniz, saptınız gitti demektir.”*¹³ îkazında bulunmuştur, İmrân b. Husayn (r.a.)'ın da benzer bir uyarısı bulunmaktadır.¹⁴

“Gerçekten sen doğru yola çağırıyorsun.”¹⁵ ***“Eğer O'na (Peygamber'e) itaat ederseniz doğru yolu bulmuş olursunuz.”***¹⁶ âyetleri sünnetin kurtarıcılığına şahâdet etmektedirler.

O halde bu kurtarıcılıktan nasib alabilmek ve sünneti tanıyabilmek için bu gün yapılacak iş, okumak ve öğrenmektir. Eksik, noksan hatta yanlış bilgiler üzerine dayandırılacak hüküm ve hareketler daima insanı yarı yolda bırakır. Hatta çoğu kez de istenmeyen sonuçlara götürür.

Hiç şüphesiz sünneti daha yakından tanıyıp yaşayabilmek için sevgili Peygamberimizin örnek hayatını iyi bilmek gerekir. Bunun için de siyer, İslâm tarihi ve hadis kitapları okumak lâzımdır. Okumak, öğrenmek ve tereddüde düşülen yerde bir bilene başvurmak sünnet konusundaki bilgi eksikliklerinin giderilmesi için yetecektir.

Sünnete Sarılmak

Kurtarıcılığı kesin olan sünnete sarılma konusu *el-İ'tisam bi'l-kitâb ve's-Sünne*

¹³ *Ebû Dâvud*, Salât, 46.

¹⁴ Hatîb, *Kifâye*, s. 15.

¹⁵ *Kur'ân-ı Kerîm*, el-Mü'minün, 23/73, eş-Şûrâ, 41/52.

¹⁶ *Kur'ân-ı Kerîm*, en-Nûr, 24/54, el-A'râf, 7/158.

adıyla hadis kitaplarımızda belli bir bölüm içinde tetkik mevzu edilen fevkalâde önemi hâiz bir meseledir. Ne yazık ki, halkımız, bid'at ve hurâfelerden; aydınımız ise yabancı şartlandırmalardan yakasını kurtaramadığı için bu konuda tam bir kargaşa hüküm sürmektedir. Sünnete sarılma, sünnet dışı uygulamalara karşı bağımsızlık ilânına bağlıdır. Bu da her türlü taassub, kültür sakatlığı ve aşağılık duygusu ürünü özentileri bir tarafa itmek ve, “*Ben müslümanım.*” diyebilmekle mümkündür. Bu, hiçbir zaman kuru bir iddia olarak değil, şuur ve uygulama olarak ortaya konduğu zaman önem taşır.

Sünnete sarılmak meselesi, aslında, hadisle amel problemini ve bunun için de fıkhu'l-hadîsin eğitim ve öğretiminin yaygınlaştırılması gereğini beraberinde getiren bir meseledir. Yani işin, ilmî boyutu vardır. Sadece şekli olarak sünnete sarılmayı şu ya da bu şekilde giyinmekle veya hareket etmekle açıklamak mümkün değildir.

Hem tebliğ görevini yerine getirmek hem de sünneti gelecek müslüman nesillerin tetkik ve istifadesine sunmak için ilk devir ulemâsı sünnete ait verileri belli sistem ve disiplin içinde kitaplaştırmışlardır. Bu kitaplar asırlar boyu müslümanlar tarafından değerlendirilmiş, istifade edilmiş ve tabii olarak herbiri hakkında bir hüküm de verilmiştir. İçlerinden altı tanesi *Kütüb-i Sitte* adıyla en güvenilir ve muteber hadis kitabı olarak benimsenmiştir.

Bu altı hadis kaynağının tamamı bugün, şöyle veya böyle Türkçe'ye tercüme edilmiş bulunmaktadır. Kitapsız, ilimsiz hiçbir dâva yürümez. Böyle olunca Kitâb ve Sünnete ait kaynakları okumak onlara zaman ayırmak, üzerinde düşünmek, problemleri bu esaslar çerçevesinde halletme ihtiyacını duymak ve bu alanda ihtisâs yapmış kimselerle istişârelerde bulunmak artık günlük hayat programımıza dâhil olmalıdır. Milletçe kültür seviyemiz ancak böyle bir gayretle ilerleme kazanabilecektir. Yabancı propagandaların tesiri altındaki kafa ve gönüllerimizi ancak böyle bir disiplinle aslî zemininde tutabiliriz.

Şimdi sünnetin öğretim ve uygulaması konusunda müslümanlara büyük hizmet vermiş ve bilhassa ahkâm hadislerini bir araya toplamak gibi farklı ve fevkalâde bir hizmeti daha başlangıçta yerine getirmiş olan Ebû Dâvud'u ve onun baş eseri *Sünen*'ini tanıyabiliriz.

II. MÜELLİF VE ESERİ

EBÛ DÂVUD

İmam, şeyhu's-sünne, mukaddemu'l-huffâz ve muhaddisu'l-Basra gibi unvanlara sahip olan müellif Ebû Dâvud, h. 202'de Sicistân'da doğmuştur. Tam adı; Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmrân el-Ezdî es-Sicistânî'dir. Nisbelerinden birincisi kabile, ikincisi memleket nisbeleridir ve ittifakîdir. O'na, Sicistân kelimesinin bir çeşit kısaltması olan Sicz'e nisbetle es-Siczî denildiğine de rastlanılmaktadır.

Ebû Dâvud'un Türk ve Arab olduğuna dâir iki ayrı görüş ileri sürülmektedir. Sicistân, Afganistan'ın güney kesimine düşen Afganistan - İran sınır bölgesi olarak Türk yerleşim bölgelerindedir. Ancak Ezd Kabilesi de Yemen'de meşhur büyük bir Arab kabilesidir. Ebû Dâvud'un milliyeti hakkındaki iki ayrı değerlendirme muhtemelen bu iki esasa dayanmaktadır.

Ebû Dâvud'un büyük dedelerinden İmrân, Hz. Ali tarafından Sıffin savaşına katılmış ve orada şehîd düşmüştür. Ağabeyi Muhammed el-Eş'as ise, Ebû Dâvud'a ilim yolculuklarında arkadaşlık etmiştir. Oğlu Ebû Bekr Abdullah meşhur bir muhaddistir. Müellifimizin âilesi hakkında kaynakların verdiği bilgi bunlardan ibarettir.

Çağı-Çevresi

Ebû Dâvud'un yaşadığı çağ, özellikle hadis ilmi tarihi bakımından, altın çağ kabul edilen hicrî III. asırdır. Aslında bu çağ, İslâm medeniyetinin ve İslâmî ilimlerin tam bir inkişâf ve gelişme gösterdiği, her dalda klasik ve temel eserlerin verildiği hareketli ve bereketli bir dönemdir. Âdetâ kuruluş merhalesinin bütün yönleriyle gerçekleştirildiği yeni ilmî faaliyetlere zemin hazırlandığı çağdır.

Hadis ilmi açısından *kütüb-i sitte* müelliflerinin yaşadığı bir dönem olan hicrî

üçüncü asır, siyasî açıdan da Abbâsilerin hilâfet dönemine rastlamaktadır. Ebû Dâvud, dokuz Abbâsî halifesinin iktidarını idrak etmiştir.

Yetiřmesi

Ebû Dâvud, ilk bilgileri kendi yöresinin âlimlerinden aldıktan sonra, o günün ilim geleneğine uyarak ilim tahsili için Irak, Cezîretü'l-Arab, Şam, Mısır gibi yörelere ve bu yörelerdeki ilim merkezlerine gitmiş oralandaki âlimlerden hadis tahsil etmiştir. Onun uzun süre kaldığı şehirlerin arasında Horasan, Rey, Herat, Kûfe, Bağdat ve Tarsus başta gelmektedir, ömrünün sonlarına doğru (h. 271-884'de) göçtüğü Basra'yı da bu arada saymak gerekir.

Ebû Dâvud'un, gezdiği bu geniş yörede kendilerinden istifade ettiği hocaların kadrosu 300'ü bulmaktadır. Bu rakamı İbn Hacer (852/1448), *Sünen* ve öteki eserlerinden tesbit etmiştir.¹⁷

Bunlar arasından bilhassa Ahmed b. Hanbel, (241/855), Kuteybe b. Saîd (240/854), Müsedded b. Müserhed (228/842), Saîd b. Mansûr (227/841), Hennâd es-Seriyy (243/857), Ali b. el-Medînî (224/838), Yahyâ b. Maîn (233/847), Hayve b. Şureyy (224/838), Halef b. Hişâm (227/841) ve Amr b. Avn (225/839) zikre değer.

İlmî Şahsiyeti

Hadisin fıkhı, illetleri, metin ve sened olarak taşıdığı hususiyetleri hakkında fevkalâde geniş bir bilgiye sahip olan hadis mütehasısı Ebû Dâvud'un ilmî şahsiyetini belli kriterlere göre şöylece tesbit edebiliriz.

İlmî şahsiyetin temelinde, günün şartlarına göre iyi ve etraflı bir tahsil aranır. Müellifimizi bu açıdan ele alacak olursak, hocalarının, o günün İslâm dünyasının en muteber ilim adamları, olduğunu görürüz. Biraz önce verdiğimiz isimler bunun açık delilidir. Devrinin ilim merkezlerini gezmiş olması, gerek bilgi - görgü olarak, gerekse metod, uygulama ve kavrayış olarak onun ilmî kişiliğini bulmasında fevkalâde müessir olmuştur.

Bu durumu ve onun ilmî şahsiyetinin bir başka yönünü, çağdaşlarının meslektaşlarının ve hatta hocalarının ona yönelik değerlendirmelerinde görmek mümkündür. Hocası Ahmed b. Hanbel'in, kendisinden âtire ile ilgili hadisi yazmış olması; Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'nin (283/896), "*Resûlullah'ın hadislerini rivayet eden dilini çıkar da bir öpeyim.*" diye takdir duygularını sergilemesi, devr-i ulemâsının Ebû Dâvud'a gösterdiği yaygın itibarın iki ayrı göstergesidir. Onun hakkında ulemânın söylediği senâ cümlelerine kaynaklar uzun uzun yer vermektedirler. Biz bu iki misali yeterli gördük.

¹⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 172.

İlmî şahsiyetinin bir başka göstergesi ya da unsuru dikkatli bir araştırmacıdır. Bu açıdan bir hadisçi olarak Ebû Dâvud'un taklitten çok tahkiki benimsemiş olması, gerçekten engin ilminin belki de hakiki sebebidir. (بُرِّ بُضَاعَةً) Buzaa Kuyusu ile ilgili hadisin sonunda verdiği bilgi müellifimizin araştırmacı vasfını yansıtan en güzel örneklerden biridir. O, şunları söylemektedir:

*“Ridâmu kuyunun ağzına serdim. Sonra da onu karışladım. Tam altı zirâ geldi. Bana bahçenin kapısını açan ve beni içeri alan kişiye, «kuyunun eski hali değiştirildi mi?» diye sordum. «Hayır.» dedi. Suyun rengi bozuktur.»*¹⁸

Ebû Dâvud bu sözlerini, Kuteybe b. Saîd'in, kuyunun en çok uyluklara en az baldırlara kadar su tuttuğuna dâir açıklamasını kaydettikten sonra söylemektedir. O, rivayet ettiği bu bilgi ile yetinmeyip imkân bulunca kuyuyu bizzat kendisi ölçmüş, durumu yerinde tahkik etmiş, suyunun renginin bozuk olduğunu tesbit etmiştir. Bütün bunları nasıl yaptığını da tam bir ilim namusu içinde tek tek anlatmaktadır. Yaptığı işe ve yöntemine itiraz kapısını açık bırakmamaktadır.

Ebû Dâvud'un bu tutumu, onun araştırmacılığının ve ilmî dürüstlüğünün takdir edilmesi gereken delilidir. İlmî bir titizliktir.

O'nun ilmî şahsiyetinin bir başka unsuru da münekkitliğidir. Aslında klasik devir hadisçilerinin müşterek özelliklerinin başında onların iyi birer ricâl ve metin münekkidi olmaları gelir. Bu, hiç şüphesiz meşgul oldukları hadis ilminin ana karakteridir. *Sünen-i Ebû Dâvud'*un gerek tanıtım gerek tenkit olarak ricâl ve metin konusundaki hassâsiyet ve ihtisâsının örnekleriyle doludur.

Ayrıca Ebû Dâvud'un araştırmacı ve münekkidlik yönünü ortaya koyan gerçekten çok fazla tesbit ve şahâdet bulunmaktadır. Takdir ifadelerindeki anlaşılabilir mübalağa unsurlarını dikkate alarak söyleyelim ki, bu şahâdetler onun ilmî şahsiyetinin bir başka unsuru olan ilmiyle âmil olma durumunu yani dini yaşayışını, vera' ve takvâsını da yeterince ortaya koymaktadır.

“Ebû Dâvud, hadis ilminin hâfızı, dini yaşamakta iffet, salâh ve veranın doruk noktasında, bir hadis süvârisidir.”

“Dâvud (a.s.)'a nasıl demir yumuşatılmışsa, Ebû Dâvud'a da hadis ilmi öylesine kolaylaştırılmıştır.”

“Hadisleri tahrîc eden ve sâbit olanları malûl olanlardan, hatayı-sevaptan ayırabilen dört kişi vardır: Buhârî, Müslim. Onlardan sonra da Ebû Dâvud ve Nesâî...”

“O, hadiste reis, fıkıhta reisti. Heybet, saygınlık, salâh ve takvâ sahibi; Ahmed b. Hanbel'e benzer biriydi.”

¹⁸ Ebû Dâvud, Tahâre, 34.

İlmî şahsiyetinin en tartışılmaz göstergesi eserdir, şâirin dediği gibi;

*Âyinesi iştir kişinin lafa bakılmaz
Şahsın görünür rutbe-i aklı eserinde.*

Bu noktadan hareketle Ebû Dâvud'u tetkik ettiğimizde, onun bilhassa *Sünen'i* ve diğer eserleri, müellifimizin ilmî kişiliğini yeterince ortaya koyacak nitelikte olduğunu görmekteyiz. *Sünen'inin*, *kütüb-i sitte'nin* üçüncü sırasında yer alması bunun açık göstergesidir.

Bir ilim adamının eserine talebelerini de katmak elbette gerekecektir. Ebû Dâvud'un talebeleri arasında, *Sünen'inin* râvisi olanlara ilâveten, yine *kütüb-i sitte* müelliflerinden Tirmizî (279/892) ve Nesâî (303/915) ve daha birçok meşhur muhaddis bulunmaktadır.¹⁹

Ayrıca Ebû Dâvud'un ilmî şahsiyetinin bir başka yönüne misal olarak biraz sonra nakledeceğimiz olayda da görüleceği gibi O, imarı istenen Basra'nın ihyâsını sağlamak üzere orada oturmaya davet edilecek kadar ilmî şöhret sahibiydi. Günümüzde nasıl kalkındırılmak istenen yörelere birer üniversite açma yoluna gidiliyorsa, o gün Basra'nın ihyâsı görevini yalnız başına Ebû Dâvud üstleniyordu. O'nun Basra'da olduğunu duyan ilim tâliblileri ona gelecek ve böylece şehir yeniden canlanacaktı, ilim ve ulemânın hem mânevî hem maddî açıdan ihyâ ve ümrân vesilesi olduğunu Ebû Dâvud'un şahsında görmekteyiz.

Burada şuna da işaret edelim ki, Ebû Dâvud'un Basra'ya davet edilmesi olayı, aynı zamanda bizim medeniyetimizin temel özelliğinin ilim olduğunu ve bu medeniyetin temelinde ulemânın tartışmasız bir yere ve role sahip bulunduğunu da gözler önüne sermektedir.

İlmî şahsiyetinin bir başka ölçüsü, âlimin, ilmin şerefine sahip çıkan bir genel tavır içinde olmasıdır. Bu da daha çok, ilmi kendi zemininde ve kendine has şartlar içinde, bilhassa yöneticilerin istismârına imkân bırakmayacak şekilde yaymaya çalışmakla ispat edilebilir. Ebû Dâvud'u tam bir ilmî sorumluluk içinde görmekteyiz. Şu olay bunun en açık delilidir. Kendisine hizmet etmekte olan Ebû Bekr b. Câbir anlatıyor:

“Bağdat'ta Ebû Dâvud ile beraberdik. Bir gün akşam namazını kıldıktan sonra kapı çalındı. Açtım. Bir de ne göreyim, bir görevli:

— “*Emîr Ebû Ahmed el-Muvaffak geldi içeri girmek için izin istiyor.*” dedi. Dönüp durumu Ebû Dâvud'a bildirdim, izin verdi. Emîr girdi ve oturdu. Sonra Ebû Dâvud, Emîre;

¹⁹ Talebelerinin uzun bir listesi için bk. Zehebî, *Siyer-i Alâmi'n-Nübelâ*, XIII, 205-206.

— “Bu vakitte Emîri buralara getiren nedir?” dedi. Emîr;

— “Üç iş için geldim.” dedi. Aralarında şu konuşma cereyân etti:

— “Neymiş bunlar?”

— “Basra’ya gidip oraya yerleşmeniz. Dünyanın dört bir yanından ilim tâliblileri sana gelirler ve böylece zenci baskınından sonra harabe haline gelmiş ve terk edilmiş olan Basra da şenlenir.”

— “Bu birincisi. İkinci iş nedir?”

— “Çocuklarıma Sünen’i okutup rivayet etmeniz.”

— “Evet, üçüncüsü nedir?”

— “Sünen’i rivayet için bizim çocuklara özel bir zaman ayırman. Zira halife ve emîrlerin çocukları halk ile bir arada olamazlar.”

— “İşte bu asla olmaz. Zira ilim konusunda yönetici de yönetilen de aynıdır, eşittir.”

İbn Câbir demiştir ki, “Emîr’in çocukları diğer öğrencilerle beraber derse geldiler, ancak onlarla diğerleri arası bir perde ile ayrıldı.”²⁰

Öte yandan Ebû Dâvud’un, ilmî hassâsiyeti ve hakka bağlılığını, eş-dost, ak-raba hatırı asla gölgeleyemezdi. Oğlu Ebû Bekr Abdullah hakkında, “Oğlum Abdullah yalancıdır.” demiş²¹ onun hadiste güvenilir biri olmadığını açık şekilde ortaya koymuştur.

Bu olaylar, büyük hadisçilerin aşağı-yukarı hepsinde görülen hak yanlısı olma ve ilmin şerefini her şeyin üstünde tutma titizlik ve cesaretini göstermektedir. İlmî şahsiyetin en belli başlı gereklerinden biri belki de en önemlisi de bu tavidir.²²

İlmî şahsiyette, ilmî murâkebe ve denetime rızâ göstermek de önemli bir unsurdur. Bu açıdan müellifimiz aynı olgunluk içindedir. Sünen’ini tasnif edince hocası Ahmed b. Hanbel’e arzetmiş ve onun denetimini sağlamış ve tasvîbini almıştır. Günümüzde ilmî ve akademik çalışmalar nasıl ihtisâs jürileri tarafından tetkik edilir ve değerlendirilirse, geçmişte de ulemâ eserlerini, zamanın meşhur âlimlerine arzeder ve onların görüşlerini kendiliklerinden alırlardı. Bu, ilmî mesele edinmenin tabii gereği ve sonucudur.

²⁰ Ebî Ya’lâ, *Tabakâti’l-Hanâbile*, I, 162.

²¹ İbn Adıyy, “Ebû Dâvud’un bu sözü niçin söylediğini bilmek mümkün değildir. Zirâ cumhûr, Abdullah’ın güvenilirliğinde müttefiktir.” demektedir. (Vefeyât, II, 405). Abdullah hakkında bilgi için bk. Hatîb, *Tarih-i Bağdâd*, IX, 464; Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, II, 433.

²² Başka örnekler için bk. Hatîb, *Câmi’u’l-Ahlâki’r-Râvi*, I, 136.

Müellifimizin ilmî şahsiyetinde, mensup olduğu mezhebinde elbette bir payı ve yeri olacaktır. O'nu hanbelî fakihî olarak gösterenler, O'nun Ahmed b. Hanbel ile olan yakın ve sıcak ilmî alâkasından hareket etmişlerdir. Şâfiî tabakâtında kendisine yer verilmiştir. Oysa O'nun diğer hadisçiler gibi hiçbir mezhebin görüşünü benimsememiş olduğu, başlı başına sünnetin fıkıhı ile meşgul bir muhaddis fakih olduğu açıktır.²³ Mekkelilere yazdığı mektupta, *Sünen*'ini tanıtırken herhangi bir mezhebe mensubiyetini imâ eden herhangi bir beyanda bulunmamıştır. Zaman zaman şu veya bu mezhebin görüşlerine yakın olması, aralarında paralellik bulunması, onun, o mezhepten olduğunu göstermez. Unutulmamalıdır ki, hadisçinin mezhebi hadistir. Zâten Ebû Dâvud da sünnete uymakta selef anlayışı üzerindeydi. Kritik kelâmı konulara dalmaktan daima uzak dururdu.

Ayrıca bize göre ilmî şahsiyetin bir diğer ölçüsü de meşgul olunan sahada belli terki ve sonuçlara ulaşabilmek ve bu sonuçları genel değerlendirmeler halinde ifadelendirebilmektir. Müellif Ebû Dâvud bu noktada da fevkalâde dikkat çekici bir beyana sahiptir. Beş yüz bin hadis arasından seçtiği 4.800 hadis ile meydana getirdiği *Sünen*'i takdim ederken, “*müslümanın dinî hayatı için dört hadisin yeter.*”²⁴ olduğunu söylemiştir. Böyle bir sonuca varmak, konuyu bütün yönleriyle hazmedip temel noktaları yakalayabilme kabiliyet ve dikkatini, hazâkatini gösterir. O, bu dört hadisi şöyle sıralamıştır:

1. *Ameller niyetlere göredir.*
2. *Mâlâyânîyi terketmesi kişinin olgun mü'min olduğunu gösterir.*
3. *Kendisi için istediğini mü'min kardeşi için de istemedikçe kişi kâmil mü'min olamaz.*
4. *Helâl bellidir, haram bellidir. Aralarında şüpheli bazı işlerde vardır...”*

Daha sonra medâr-ı İslâm (İslâm ahkâmının üzerinde dönüp durduğu esaslar) olarak benimsenecek olan bu değerlendirme, Ebû Dâvud'un ilmî şahsiyetinin daha sonraki dönemlere de damgasını vurduğunu delillendirmektedir.

Netice itibarıyla tasnif devri müellifleri arasında fevkalâde bir yere ve ilmî kişiliğe sahip olan Ebû Dâvud, sonraki dönemlerde de eserleri ve kişiliğiyle takdir görmüş muhaddislerden biridir.

²³ Mübârekfûrî, *Mukaddimetu Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 352.

²⁴ Bu yeterlilik kanâatine Zehebî itiraz etmekte ve, “*Müslüman Kur'an'la birlikte birçok sahih sünnete muhtaçtır.*” demektedir (Zehebî, *Siyer-i Alâmi'n-Nübelâ*, XIII, 210).

Vefatı

Müellifimiz Ebû Dâvud 16 Şevvâl 275 Cuma günü Basra'da 73 yaşındayken vefat etmiş, cenaze namazını Abbâs b. Abdilvâhid el-Hâşimî kıldırması ve Süfyân es-Sevrî'nin kabri yanına defnedilmiştir. Rahmetullahi aleyh.

Eserleri

Müellifimiz Ebû Dâvud'un bugün ismen bilinen 19 eseri vardır. Bunlardan 4 tanesi basılmıştır. Diğerleri ya yazmalarının mevcudiyeti ya da kendilerine yapılan atflar veya onlardan yapılmış iktibaslar vesilesi ile ismen tanınmaktadır.

Basılmış olan eserleri şunlardır:

Sünen. Bunun üzerinde ayrıca durulacaktır.

Risâletü Ebî Dâvûd ilâ ehl-i Mekke fî vafî Sünenihî (*Risâle fî Vafî Te'lifihî li-Kitâbü's-Sünen*) Zâhiriyye (hadîs 347), yazma nüshası bulunan bu mektubu M. Zâhid Kevserî, Kahire'de 1369'da neşretmiştir. Ayrıca Muhammed Sabbağ da *Advâu's-Şerî'a* mecmûasında (sayı 5, 1394) tahkikli olarak yayınlamıştır. Daha sonra müstakil baskısı da yapılan bu mektubu, M. Sabbağ'ın tahkikinden yararlanarak tercüme etmiş bulunmaktayız. Tercüme bu mukaddime içinde yer alacaktır.

el-Merâsil: Mürsel hadislerle ilgili olup Reîsu'l-küttâb 145/2 ve Köprülü 294/2'de yazma nüshaları bulunan bu eser Kahire'de 1310'da basılmıştır.

Mesâ'ilu'l-İmâm Ahmed: Fıkıh konularına göre tertip edilmiş olan eser, Ahmed b. Hanbel'e tevcih edilen suâller ve cevapları ihtiva etmektedir. Reşid Rıza'nın tahkiki ile Kahire'de basılmıştır. Daha sonra ofset baskıları yapılmıştır.

Bunların dışındaki Ebû Dâvud'a ait eserler şöylece sıralanabilir:

el-Mesâ'il, en-Nâsihu'l-Kur'ân ve'l-mensûhuh, İcâbâtühû alâ su'âlâti Ebû Ubeyd Muhammed b. Ali b. Osman el-Âcurrî, Kitâbu'z-zühd, Tesmiyetu ihve ellezîne ruviye anhümü'l-hadîs, Kitâbu'l-Kader, Esiletün li Ahmed b. Hanbel ani'r-ruvât ve's-sikât ve'd-duâfâ, Kitâbu'l-Ba's ve'n-Nüšûr, Delâ'ilu'n-Nübüvve, et-Teferrüd fî's-Sünen, Fezâ'ilu'l-Ensâr, Müsnedü Mâlik, ed-Du'â, İbtidâ'ü'l-Vahy ve Ahbârü'l-Havâric.

Bütün bu eserler içinden *Sünen* ve *Sünen*'in muhtevasını tanıtan **Risâle ilâ ehl-i Mekke** diye de bilinen Ebû Dâvud'un mektubu, doğrudan bizi ilgilendirmektedir. Diğer eserleri, muhtevaları Ebû Dâvud üzerinde yapılacak etraflı bir ilmi çalışma konusudur.

Biz burada *Sünen*'i tanıttığımız ve müellifin *Sünen* hakkındaki mektubunun tercümesini vermekle yetineceğiz.

SÜNEN

Ebû Dâvud'un *Sünen*'ini tanımak için öncelikle hadis edebiyatı içinde sünen diye bilinen türü tanımak gerekir.

Tarihî bir gerçektir ki, ilk devirlerden beri hadisçiler ahkâm ve itikad ile ilgili hadislere ayrıca bir önem atfetmişlerdir. Yani hiçbir zaman bu iki konuya ait hadisleri mesela tarihî hadisler (meğâzî hadisleri) ile bir tutmamışlardır.²⁵

Bu genel tavrın bir neticesi olarak hicrî III. asrın ikinci yarısından itibaren hadisçiler, sadece ahkâm hadislerini toplamaya yönelmişlerdir. İşte bu yöneliş hadis edebiyatı tarihi içinde sünenleri meydana çıkarmıştır.²⁶

Hadis edebiyatı çeşidi olarak sünen, tahâretten vasiyyete kadar bütün fikhî konulara dâir hadisleri ihtiva eden eserlerdir. Bunları şöyle tarif etmek de mümkündür: Fıkıh bâblarına göre tasnif edilmiş ahkâm hadislerini muhtevî kitaplardır.

Sünenler fikhî görüşle telif ve tasnif edildikleri için, genellikle Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrîrlerini bize nakleden merfû hadisleri ihtiva ederler. Mevkûf ve maktû haberlere pek yer vermezler.²⁷

Sünenlerin muhtevalarını, ibâdât, muâmelât ve ukûbâtta ibaret saymak mümkündür.

Bu mâhiyyette olmak kaydıyla sünen denilince ilk akla gelen, *kütüb-i sitte*'ye dâhil olan sünenlerdir. Bunların başında da hiç şüphesiz Ebû Dâvud'un *Sünen*'i yer almaktadır.

Adı

Ebû Dâvud'un eserinin *Sünen* adını taşıdığına şüphe yoktur. Zira bizzat müellif Mekkelilere yazdığı mektubunda kitabını *Sünen* diye anmaktadır. Ulemâ da onun eserini hep *Sünen* olarak isimlendirmiştir. Kurtubî'nin tefsirinde *Musannef* demesi, telif sistemi itibariyle bir isimlendirmedir. el-Hâşimî'nin naklettiğine göre, Ebû Dâvud, "*Tarsus'ta 20 sene kaldım ve Müsned'i yazdım, 4 bin hadis topladım...*" demektedir. Müellifin bu sözü de, kitabını isimlendirmekten çok, ihtiva ettiği hadislerin genel karakterlerini belirtmektedir.

²⁵ bk. Sıddîkî, *Hadis Edebiyatı Tarihi*, s. 34-35.

²⁶ Bu devrede te'lif edilen sünenler hakkında bk. Kettânî, *Risâle*, s. 29-33; Mübârekfûrî, *Mukaddimetu Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 86-88; Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, s. 210-211, 243-244.

²⁷ bk. Kettânî, *Risâle*, s. 29. Saîd b. Mansûr'un eseri de *Sünen* adını taşımasına rağmen merfûattan çok mevkûf ve maktû hadisleri ihtivâ etmektedir.

İlk mi?

Ebû Dâvud'un ilk *Sünen* müellifi, eserinin de ilk *Sünen* olduğuna dâir beyanlar, mutlak olarak değil, bazı kayıtlarla kabul edilebilecek bir değerlendirmedir. Yani beş bine yakın ahkâm hadisini böylesine güzel bir tertip ile ilk kez Ebû Dâvud'un ortaya koyduğunu kabul etmek daha isabetlidir.

İlk şârih Hattâbî (388/998)'nin, “*Din ilmi alanında benzeri telif edilmemiş çok değerli bir kitap... Ondan önce bu işi yapanı ve onun arkasından ona benzer bir eser ortaya koyanı tanımıyoruz.*” sözlerini hep muhteva ve tertip açısından ilk ve benzersiz oluşu anlamında almak lâzımdır. *Sünen*'in bu müstesnâ durumunu ulemâ pek canlı ifadelerle anlatmaya çalışmışlardır. Mesela Ebû Zekeriyâ es-Sâcî, “*Allah'ın kitabı İslâm'ın aslı; Ebû Dâvud'un Sünen'i ise İslâm'ın mesnedi (ahd)idir.*” demiştir.

İbnü'l-Arabî elindeki *Sünen-i Ebû Dâvud*'u işaret ederek, “*Din adına elinde Allah'ın kitabı ve şu kitaptan başka bir şey olmasa kişi, ilim adına hiçbir şeye muhtaç olmaz.*” demiştir.

Hattâbî ise, *Sünen*'i tanıtan mukaddimesinde tarihî açıdan önemli bazı bilgiler de vererek şunları söyler:

“*Ebû Dâvud'dan önce, ahkâm, ahbâr, kıssalar, mevâiz ve âdâb gibi konuların tamamını içeren câmiler ve müsnedler gibi geniş eserler vardı. Fakat sadece Hz. Peygamber'in kavîl, fîl ve takrîrlerinden ahkâm yönü ağır basan sünenleri bir araya getirmeyi kimse düşünmemiş böylesi bir özelleştirmeye, uzun ve karışık konular arasından ahkâmı özleştirmeye muktedir olmamıştır. Bu sebeple Sünen-i Ebû Dâvud, hadis imamları ve haber âlimlerince beğenilmiş ve dünyanın dört bir yanından ilim tâlibleri Ebû Dâvud'a akın etmiş ve rihleler gerçekleştirilmiştir.*”

Gazzâlî de, “*Müctehide ahkâm konusunda yalnız başına Sünen-i Ebû Dâvud yeter.*” demiştir.

Sünen, müellifin büyük bir ihtimalle ilk eseridir ve Tarsus'taki yirmi yıllık ikâmeti sırasında telif edilmiştir. Hicrî 202'de doğan Ebû Dâvud'un 241'de vefat eden Ahmed b. Hanbel'e eserini takdim ettiği ve talebelerinden altı kez baştan sona *Sünen*'i kendisinden dinleyenlerin bulunduğu göz önüne alınırsa, *Sünen*'in ilk eseri olduğunu kabul etmek gerekecektir. Bunun tabii sonucu da kırk yıla yakın bir süre Ebû Dâvud'un *Sünen*'i okuttuğudur. Zira kendisi hicrî 275'de vefat etmiştir. Vefat ettiği yıl kendisinden *Sünen*'i dinleyen talebeleri bulunmaktadır. Kırk yıl süre ile okutulan kitapta bazı çıkarmaların, takdim-tehîrlerin ve hatta bazı ilâvelerin olacağı da bir başka tabii sonuçtur. İleride işaret edilecek olan *Sünen-i Ebû Dâvud* nüshaları arasındaki bazı farkların bir sebebi de budur.

Bu güzel kitap, müellif tarafından kaleme alınmış bir mukaddimededen yoksundur. Müellifin kırk yıla yakın bir süre okuttuğu kitabına bir mukaddime yazmamış olması aslında insana garip gelmektedir. Ancak Buhârî gibi diğer bazı müelliflerde de aynı durum görülmektedir.²⁸ Ne var ki *Sünen*'den ayrı da olsa onu bize tanıtan müellifin kaleminden çıkma bir mektup elimizde bulunmaktadır: *Risâle ilâ ehl-i Mekke*.

Günümüze kadar tam olarak Türkçe'ye çevrilmemiş olan Ebû Dâvud'un bu mektubunun tercümesini sunmayı *Sünen*'i tanımak bakımından lüzumlu görmekteyiz.

Ebû Dâvud'un Mekkelilere Mektubu²⁹

Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm. Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi'l-aliyy.

Muhammed b. Abdilazîz el-Hâşimî anlatıyor:

"Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd es-Sicistânî Mekkelilere ve başkalarına yazdığı mektubu konusunda kendisinden bilgi istendiğinde cevaben bize şunları yazdırdı:

Selâmün aleyküm... Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a hamdeder ve her anıldığında kulu ve Resûlü Muhammed'i rahmetine garketmesini niyâz ederim.

Allah bize ve size sıkıntısız ve sonunda hesap olmayan bir âfiyet versin.

Sizler Sünen isimli kitabımdaki hadislerin, sünen konusunda bildiklerimin en sahihi midir diye soruyor ve benden açıklamada bulunmamı istiyorsunuz.

Sorularınızı dikkatle inceledim. Eserin tamamının, bildiğim en sahih hadislerden müteşekkil olduğuna emin olabilirsiniz. Ancak bir hadis iki ayrı sahih senedle rivayet edilmiş olur da birinin isnadı daha kuvvetli, diğerinin de râvisi hıfz yönünden daha ileri ise, bu durumda, çoğu kere hıfzı kuvvetli olanı tercih ettim. Kitabımdaki bu tür hadisler on kadardır.

Bir konuda birçok sahih hadis mevcut olsa da bir bâb başlığı (tercüme) altında bir veya iki hadis verdim. Böyle yapmasaydım kitabın hacmi büyürdü. Bu şekilde davranmakla kitaptan istifadeyi kolaylaştırmak istedim.

Kitapta bir hadisi iki veya üç değişik senedle tekrar etmişsem, sebebi, farklı ve fazla bilgi ihtiva etmesindedir. Zira aynı konudaki herhangi bir hadis değişik senedle rivayet edilmiş olmasından dolayı diğerlerinde olmayan daha fazla mâlûmat ihtiva edebilir.

²⁸ Gerçi, "Buhârî'nin eserini yeni baştan elden geçirmeye fırsatı olmamıştır. Ebû Dâvud ise, bu imkâna sahiptir." denebilir.

²⁹ Mektûbun ilk tercemesini yapan M. Kavaklıoğlu'na teşekkür ederim.

Çoğu kez uzun hadisleri ihtisâr ettim. Zira hadisi bütün uzunluğuyla verseydim, duyan ve okuyanlardan bazıları konuya ait hükmü belirleyen kısmının neresi olduğunu bilemezlerdi. İşte bundan dolayı uzun hadislerin sadece o bâbla ilgili kısmını aldım.

Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes ve Evzâî gibilerinin yaşadığı dönemdeki âlimler mürsel hadislerle amel ederlerdi. Bu anlayış Şâfiî'ye kadar sürdü. O, mürsel hadisleri delil olarak kullanma konusunda belli şartlar ileri sürdü. Ahmed b. Hanbel ve başkaları da bu konuda Şâfiî'nin görüşlerini benimsemişlerdir.

Bir mevzuda, mürsel hadisin zıddına bir müsned hadisin mevcut olmadığı veya müsned hadisin hiç bulunmadığı yerde, her ne kadar kuvvet bakımından müsned hadis gibi olmasa da mürsel hadisle ihticâc olunur.

Kitabımda metruku'l-hadîs (yani hadisi terkedilmiş) râviden alınma herhangi bir rivayet yoktur.³⁰

Aynı konuda kendisinden başka, ona benzer herhangi bir hadis bulamadığımdan dolayı münker bir hadise yer vermişsem onun münker olduğunu mutlaka açıkladım.

Sünen'deki hadisler çok azı müstesnâ İbn Mübârek ve Vekî'in kitaplarında mevcut değildir. Çünkü bunların kitaplarındaki hadislerin ekserisi mürseldir.

Sünen'de Mâlik b. Enes'in Muvattâ'sında yer alan bir miktar hadis bulunmaktadır. Aynı şekilde Hammâd b. Seleme ve Abdurrezzâk'ın Musannef'lerinde yer alan hadislere de rastlamak mümkündür. Öyle sanıyorum ki, Sünen(in bölümlerin)de bulunan hadislerin üçte biri bile anılan kitapların hepsinde yer almış değildir.

Elde ettiğim hadisleri düzenli bir şekilde telif ettim. Değişik bir tarikle yer almış olması durumu hariç, kitabıma almadığım bir sünnet (hadis) hatırlatılacak olursa, bil ki o hadis değeri olmayan bir rivayetten ibarettir. Zira ben okuyup öğrenmek isteyeneye karşı kitabın hacmi büyür (göz korkutucu olur) düşüncesiyle hadisin bütün tariklerini vermedim. Kendimden başka da kılı kırk yararcasına bir araştırmayla hadis toplayan (kitap telif eden) birini tanımıyorum. Ancak Hasan b. Ali el-Hallâl ahkâma dâir 900 kadar hadis toplamış ve yine İbn Mübârek de ahkâma dâir Resûlullah'tan nakledilen hadislerin 900 kadar olduğunu söylemiştir. Kendisine, Ebû Yûsuf'un, "1100 kadardır." dediği hatırlatılınca da İbn Mübârek, "Ebû Yûsuf şurdan burdan bir takım zayıf hadisleri de almıştır." şeklinde karşılık vermiştir.

Kitabımda yer alıp da kendisinde şiddetli vehn (zayıflık) bulunan hadislere (geçtiği yerde) işaret ettim. Senedi sahih olmayanlar da bunlara dâhildir.

³⁰ Bu söz değişik kitaplarda, "Ulemânın terkinde ittifâk ettikleri râvinin hadisini kitabıma almadım." şeklinde yer almıştır. Doğrusu da budur.

Hakkında bir şey söylemediklerim sâlihtir (itibar veya ihticâc olunabilir). Eserimi ben değil de bir başkası telif etseydi, bu söylediklerimden çok daha fazlasını söyler, överdim.

Bu öyle bir kitaptır ki Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'den sâlih isnatla vârid olan (her) sünnet onda mevcuttur. Ancak hadisten çıkarılmış sözlere (hükümlere) pek yer verilmez. Bunlar yok denecek kadar azdır.

Kur'ân-ı Kerîm dışında insanların öğrenimine bundan daha çok ihtiyaç duyacakları bir başka kitap bilemiyorum. Ve yine bu kitabı elde ettikten sonra başka bir hadis kitabına sahip olmadığı için ilmî bakımdan zarara uğrayacak bir kişi de tanımıyorum. Eser incelenip üzerinde düşünüldüğü ve anlamaya çalışıldığında onun değeri ortaya çıkacaktır.

Fikhî meseleler Sevrî, Mâlik ve Şâfiî'nin meseleleridir. Topladığım hadisler de bu meselelerin nassı (kaynakları)nu teşkil etmektedirler.

Kişinin, bu kitapla birlikte Nebî (s.a.)'nin ashâbının görüşlerine (ve uygulamalarına) da yer vermesi benim için memnuniyet vesilesi bir durumdur. Ayrıca Câmi-i Süfyân es-Sevrî gibilerini elde etmesi de yerindedir. Zira Süfyân es-Sevrî'nin Câmi'i ulemânın ortaya koyduğu câmi'lerin en güzelidir.

Sünen'e aldığım hadislerin büyük çoğunluğu meşhur hadislerdir. Bunlar hadis(le ilgili eser) yazan herkesce de meşhurdur. Ne var ki, bu hadisleri temyize her âlim muktedir olamaz. Bu hadisleri seçmiş olmak övünmeye değer. Zira Mâlik, Yahyâ b. Saîd ve hadis ilminin diğer otoritelerinin rivayeti de olsa, garîb hadisle ihticâc olunmaz. Herhangi bir adam garîb hadisle delil getirirse bile, bu konuda kendisini ta'n edecek, aleyhinde konuşacak kimseler çıkar. Hadis garîb, şâzz olduktan sonra, kendisiyle (önceden) delil getirilmiş diye, hükme esas alınamaz.

Meşhur, muttasıl ve sahih olan hadisi reddetmek kimsenin haddi ve hakkı değildir, İbrâhim en-Nehâî şöyle der: "Âlimler garîb hadisi hoş karşılamazlardı." Yezîd b. Ebû Habîb de şunları söyler: "Hadis duyduğun zaman yitiğini ilân ettiğin gibi onu ilân et. Şayet hadis olarak bilinirse ne alâ, değilse, at gitsin."

Sünen'de yer alan hadisler içerisinde mürsel ve müdelles gibi muttasıl olmayanlar da vardır. Muhaddislerin büyük bir çoğunluğu nezdinde sahih hadisin bulunmadığı yerde; el-Hasen'in Câbir'den, yine el-Hasen'in Ebû Hüreyre'den, el-Hakem'in Miksem'den (rivayetleri gibi) mürsel hadislerin muttasıl muamelesi görür. Fakat Ebû İshâk'ın Hâris'den, Hâris'in de Ali'den rivayetine gelince (ki Ebû İshâk Hâris'den dört hadisten başkasını duymamıştır) bunlar arasında tek bir müsned hadis yoktur. Bu tür hadisler Sünen'de gerçekten pek nâdirdir. O kadar ki Hâris el-A'ver'in, Sünen'de sadece bir tek hadisi vardır, onu da son anda yazmış bulundum.

Bazen hadiste onun *sahih olduğunu ispatlayacak bilgi bulunur da o bilgi bana gizli kalır. Bu sebeple ben hadisi almamış olurum. Bazen hadisi kitabıma alırsam, durumunu açıkça belirtirim. Bazen de üzerinde durmaz, geçerim. Kimi zaman da hiç böyle şeylere tevessül etmem. Zira hadisin mevcut tüm kusurlarını gözler önüne sermek avâm-ı nâsa zarar verir. Çünkü avâmın bilgisi bu tür şeyleri kaldıramaz.*

Bu Sünen'deki kitapların sayısı mürsellerle beraber 18 cüz'dür. Mürsel rivayetler bunun bir cüz'ünü teşkil eder.

*Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den rivayet edilen mürsel hadisler arasında *sahih olmayanlar bulunduğu gibi, başka yollarla ona isnat edilen (müsned)ler vardır ki bunlar, muttasıl senedli sahih rivayetlerdir.**

Kitabımdaki hadislerin sayısı 4800 kadardır. Bunlardan yaklaşık 600'ü mürsel rivayetlerdir.

Hadisleri, lafızlarına göre bir sınıflama ve tetkike tâbi tutmak isteyen kimse (kitabımızdaki) şu inceliği unutmamalıdır. Bazen bir hadis, herkesin bilip/tanıdığı meşhur imamlar kanalıyla rivayet edildiği halde ben, özellikle (fıkhî seçicilikten ötürü) mânaları daha fazla olan metinleri tercih etmişimdir.

*Bazen bir isnadın, diğer rivayetleri dikkate alındığında muttasıl olmadığı görülür. Ne var ki isnadı duyan kimsenin, o isnadın muttasıl olmadığını anlayabilmesi için hadisler (değişik yollarla gelen rivayetler) hakkında genel bir bilgiye sahip olması gerekir. Bu kusuru ancak o zaman görebilir. Mesela İbn Cüreyc'in (150/767), "Zührî'den bana aktarılan habere göre..." ifadesi böyledir. el-Bursânî (ki bu şahıs İbn Cüreyc'in râvisidir) ise böyle bir ifadeyi, "...İbn Cüreyc'den o da Zührî'den..." şeklinde rivayet eder. Bunu duyan kimsede senedin muttasıl olduğunu zaneder. Oysa sened kesinlikle *sahih değildir. Biz de o sebeple hadisi almamışızdır. Zira hadisin senedi muttasıl olmadığı için *sahih değildir ve bu sebeple de bu hadis malul (illetli) sayılmaktadır. Bunu gibi daha pek çok örnek vardır.***

*Durumu bilmeyense bizim *sahih hadisi terkedip onun yerine illetli hadisleri alacağımızı söyleyecektir.**

*Sünen'e sadece *ahkâm hadislerini aldım. Zühd ve amellerin faziletleri ve diğer fezâil ile ilgili konuları işlemedim. Eserde mevcut 4800 hadisin tamamı *ahkâma aittir. Zühd, faziletler ve diğer konularda birçok hadis bulunmasına rağmen onları kitaba almadım.***

Ve's-selâmu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuh.

Ve sallâllahu alâ seyyîdinâ Muhammed ve alâ âlih³¹

³¹ Advâ'u's-Şeri'a, sy. 5, (Muhammed Sabbağ'ın tahkiki ile).

Muhtevası

Mısır, Mezopotamya, Mağrib ve İslâm dünyasının birçok bölgelerinde başlangıçtan beri muhtelif mezhep âlimlerince standart bir hadis kitabı olarak hüsnü kabul görmüş ve çokça okunmuş olan Ebû Dâvud'un *Sünen*'i, *Concordance* diye bilinen *Mu'cemu'l-Müfehres li elfazı'l-Hadîsi'n-Nebevî*'ye göre 40 kitap (bölüm) ve 1889 bâbdan meydana gelmektedir. Müellifin kendi ifadesine göre toplam 4800 hadis ihtiva etmektedir. Muhammed Muhyîddîn Abdülhamîd neşrine göre ise, bu rakamlar şöyle değişmektedir: 35 kitap (bölüm), 1871 bâb ve 5274 hadis.³² Aşağıdaki listede de görüleceği gibi, lukata, hurûf ve mehdî bölümlerinin bâbları bulunmamaktadır.

Kitap ve Bâbları

Muhammed Muhyîddîn Abdülhamîd neşri ile *Concordance*'ın verdiği kitap ve bâb isim ve sayılarının farklı olduğunu belirttik. Şimdi bu farkı bir liste halinde göstermeye çalışacağız. Zira *Sünen*'den istifade edecek olanların bu durumu bilmelerinde büyük fayda vardır.

³² Azîmâbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd*'daki rakamlamaya göre, 5252'dir.

Kitap (Bölüm) Adı	Concordance'da		M. Muhyiddin Neşri	
	Kitap No	Bâb Sayısı	Kitap No	Bâb Sayısı
et-Tahâre (Temizlik)	1	139	1	143
es-Salât (Namaz)	2	251	2	367
Salâtu'l-istiskâ' (Yağmur Namazı)	3	11	—	—
Salâtu's-sefer (Yolculuk Namazı)	4	20	—	—
Salâtu't-tatavvu' (Nâfile Namazı)	5	27	—	—
Şehr-i Ramazân (Ramazân Ayı)	6	10	—	—
Sücûdu'l-Kur'ân (Kur'an Secdeleri)	7	8	—	—
Vitr (Vitr)	8	32	—	—
ez-Zekât (Zekât)	9	46	3	47
el-Lukata (Yitik Mal)	10	—	4	—
el-Menâsik (Hacc)	11	96	5	98
en-Nikâh (Nikâh)	12	49	6	50
et-Talâk (Boşanma)	13	50	7	50
es-Savm (Oruç)	14	81	8	81
el-Cihâd (Cihâd)	15	170	9	182
ed-Dahâyâ (Kurban)	16	25	10	20
es-Sayd (Av)	—	—	11	4
el-Vesâyâ (Vasiyetler)	17	17	12	17
el-Ferâ'iz (Mîras)	18	18	13	17
el-Harâc ve'l-imâre ve'l-fey	19	41	14	40
el-Cenâiz (Cenazeler)	20	80	15	84
Eymân ve'n-nûzûr (Yeminler ve Nezirler)	21	25	16	32
el-Büyû' (Alım - Satım)	22	90	—	—
İcâre (Kira)	—	—	17	92
el-Akdiye (Dâvalar)	23	31	18	30
el-İlm (İlim)	24	13	19	13
el-Eşribe (İçecekler)	25	22	20	22
el-Et'ime (Yiyecekler)	26	54	21	55
el-Tıbb (Tıb)	27	24	22	24
el-İtâk (Köle Âzâd Etmek)	28	15	23	15
el-Hurûf ve'l-Kırâat (Harfler ve Kırâatler)	29	—	24	—
el-Hammâm (Hamâmlar)	30	2	25	3
el-Libâs (Giyim Kuşam)	31	45	26	47
et-Terreccül (Saç Tarayıp Düzenleme)	32	21	271	21
el-Hâtem (Yüzük)	33	8	28	8
el-Fiten (Fitneler)	34	7	29	7
el-Mehdî	35	—	30	—
el-Melâhim (Meydana Gelecek Büyük Olay ve Savaşlar)	36	18	31	18
el-Hudûd (Haddler)	37	38	32	40
el-Diyât (Diyetler)	38	18	33	32
es-Sünne (Sünnet)	39	29	34	32
el-Edeb	40	169	35	180

Özellikleri

Genellikle bâb başlıkları altında oldukça az hadise yer verir. Bu onun en büyük özelliğidir. Durumu kendisi, biraz önce tercümesini sunduğumuz Mekkeli-lere yazdığı mektubunda, “*Bir bâbda birçok sahih hadis bulunduğu halde, kitabın hacmi büyür düşüncesiyle, bir-iki hadis almakla yetindim. Böylece kitabın daha faydalı olmasını istedim.*” diye açıklamaktadır. Nâdiren de olsa, bu genel durumun dışına taşıdığı bir kaç sayfalık hadislerin yer aldığı bâblar görülebilmektedir. Mesela, *بَابُ صِفَةِ حَجَّةِ النَّبِيِّ* “*Bâbu sıfat-ı hacceti'n-Nebî*” yedi sayfa tutmaktadır.³³

Genelde bâb başlıkları (tercüme) kısadır ve fakat herhangi bir görüş ortaya koyacak şekilde değildir. Ancak hadisler okununca bâb başlığındaki ifadelerden ne kastedildiği anlaşılabilir. Mesela, *بَابُ مَنْ أَدْرَكَ مِنَ الْجُمُعَةِ رَكْعَةً* “*Bâbu men ed-rake mine'l-cümü'ati rek'aten*”, başlığı altındaki hadis okununca, “*Bir rek'ate yeti-şen kişinin cumanın tamamına yetişmiş*” sayıldığı anlaşılabilir.³⁴ Bazen de “*bâb*” kelimesi tercümesizdir.³⁵

Ebû Dâvud'un pek sık olmamakla beraber hadisleri, ilgileri dolayısıyla birkaç bâbda zikrettiği olur. Fakat bu halde asla taktî yoluna gitmez. Sadece hadis uzun ise, o takdirde ilgili kısmını vermekle yetinir.³⁶

Gerekli gördüğü yerde şahıs tanıtması yapar (I, 31, 38, 251, 303, 384; III, 12, 25). Bazen bir râvi hakkında ileri sürülen iki ayrı isimle ilgili tercihlili-tercihsiz açıklamada bulunur (I, 34, 325). Ya başkalarından naklen veya bizzat kendi görüşü olarak cerh ve tâdilde bulunur (bk. I, 32, 280, 281). Tasnif devri müelliflerinde şu veya bu ölçüde görülen, “*Bu kısa kayıtlar, sonraları müstakil bir usûle varmak üzere inkişâf etmiş olan hadis tenkidinin ilk misalleri sayılabilir.*”³⁷

Zayıf hadisleri belirtirken gerekçe zikreder (bk. I, 34, 68, 237, 263). Mekânlar hakkında bilgi verir (bk. I, 49-50 (tahâret, 34). Hadisin sebab-i vürûdunu bildirir (bk. I, 332-333), kelime açıklar (bk. I, 68, 71, 343). Taz'îf ve tashih dışında bazı değerlendirmeler de yapar. Mesela hadisi belli bir yöre âlimleri rivayet etmişse, bunu belirtir (bk. I, 65, 79, 319).

Hadis ıstılahlarını yer yer kullanır. Bir yerde de mevkûf yerine maksur (I, 278) bir yerde de ceyyid yerine nebîl (Cihâd 91, 2633. hadis) kelimesini kullanmıştır. Sünenlerin genel karakterine bir ölçüde ters düşen eser denilen mevkûf

³³ bk. *Ebû Dâvud*, II, 248-254 (Menâsik, 56).

³⁴ bk. *Ebû Dâvud*, I, 400, (Salât, 233-235).

³⁵ bk. *Ebû Dâvud*, I, 160, (Salât, 179-180).

³⁶ bk. Muhammed Sabbağ, *Advâu's-Şerî'a*. s. 289.

³⁷ bk. W. Marçais, *Ebû Dâvud*, İA. IV, 16.

veya maktû haberden başka herhangi bir merfû hadisin bulunmadığı **بَابُ إِخْفَاءِ الشَّهَادَةِ** “*bâbu ihfâi't-teşehhüd*” gibi tercümelere de rastlanır.

Sünen'de hiç sülâsî rivayet yoktur.³⁸ On altı aded kudsî hadis bulunmaktadır.³⁹

Hadislerinin Durumu

Ebû Dâvud'un Sünen'indeki hadisler el-Bukâî'ye göre 6 gruptur:

1. Sahih: Buna sahîh lizâtihi demek mümkündür.
2. Sahihe benzer (şibhuhu): Buna da sahîh ligayrihi demek mümkündür.
3. Sahihe yakın (mukârib): Buna hasen lizâtihi denilebilir.
4. Kendisinde şiddetli vehn olan hadisler. Müellif böylesi hadisleri, açıklar.
5. “*Hakkında bir şey söylemediklerim sâlihdır.*” dedikleri. Bundan da hafif bir vehn bulunanları anlamak mümkündür ve bunlar sadece itibara elverişlidir.
6. Takviye gördüğü takdirde hasen ligayrihi olabilecek olan hadisler..⁴⁰

Zehebî⁴¹de bu taksîmi şöyle verir:

1. Şeyhayn (Buhârî ve Müslim)'in birlikte tahrîc ettiği hadisler (ki bunlar kitabın yarısını teşkil eder)
2. Şeyhayn'dan sadece birinin kitabına aldığı hadisler.
3. *Sahîhâyn*'da olmamasına rağmen, senedi ceyyid olan ve aynı zamanda şâzz ve illetli de olmayan hadisler.
4. İsnadı sâlih⁴² olan, iki ya da daha fazla leyyin tarikten geldiği için ulemânın kabul ettiği hadisler.
5. Râvideki hâfıza noksanlığı sebebiyle isnadı zayıf kabul edilen hadisler (ki, bu tür hadisler hakkında Ebû Dâvud çoğu kere sükût eder).
6. Râvisinin zaafî çok açık olan hadisler. (Bu tür hadislerin zaafını müellif ekseriyâ açıklar).⁴³

Bu durum, Ebû Dâvud'un, “*fakihlerin delil olarak kullandıkları ahkâm hadislerini bir araya toplamak*” gâyesinin tabîî bir sonucudur. Böyle bir maksatla

³⁸ Mübârekfûrî, *Mukaddimetü Tuhfetü'l-Ahvezî*, I, 349.

³⁹ bk. *el-Ehadîsü'l-kudsîyye*, bk. fihrist (Beirut, ts.).

⁴⁰ M. Sabbağ, *Advâu'ş-Şeri'a*, s. 284 (Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1005'den naklen).

⁴¹ Zehebî, *Siyer-i Alâmi'n-Nübelâ*, XIII, 214-215.

⁴² Suyûtî'ye göre sâlihden maksat, ihticâca değil, itibara sâlih olmaktır. (Ebu Zehv, *el-Hadîs ve'l-muhaddîsîn*, s. 413).

⁴³ Kâsımî, *Kavâidü't-tahdîs*, s. 232; Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1005; Leknevî, *el-Ecvibe*, s. 67.

yola çıktığı için Ebû Dâvud, kitabına sahih, hasen, leyyin ve amel edilebilir hadisleri almıştır. Çünkü ona göre aşırı derecede zayıf olmayan hadis, re'y ve kıyas-tan önde gelir.

Aslında Ebû Dâvud, *Sünen*'inde zayıf hadislerin mevcudiyetini bizzat kendisi söylemiştir. Ancak O, muhaddislerin ittifakla terk ettikleri herhangi bir hadisi kitabına almamıştır.

Hadis Kabul Şartları

Ebû Dâvud'un hadis kabul şartları, yukarıda tercümesini sunduğumuz Mek kelilere yazdığı mektupta bizzat kendi ifadeleriyle ortaya konulmuş bulunmaktadır. Bununla beraber biz, *kütüb-i sitte* imamlarının hadis kabul şartları ile ilgili bir tesbit çalışması yapmış olan Ebü'l-Fadl Muhammed b. Tâhir el-Makdisî (507/1113)'nin görüşüne yer vermek istiyoruz. Makdisî, "*Ebû Dâvud ve ondan sonraki kütüb-i sitte'ye dâhil Sünen sahiplerine gelince...*" diyerek toptan bir değerlendirme yapmakta ve, "*Bu müelliflerin, kitapları üç kısma ayrılır.*" dedikten sonra bu kısımları şöyle sıralamaktadır:

Birinci kısım, sahihtir. Bunlar, *Sahîhayn*'daki hadisler gibidir. Bu kısma girilen hadisler hakkında yapılacak değerlendirme, *Sahîhayn*'ın ittifak ve ihtilaf ettikleri hadisler hakkındaki değerlendirmenin aynısıdır.

İkinci kısım, *Sünen* sahiplerinin kendi şartlarına göre sahihtir. Ebû Abdillah b. Mende'nin belirttiğine göre Ebû Dâvud ve Nesâî'nin şartı, terkinde ulemânın ittifak etmedikleri râvilerin hadislerini, —tabiî isnadı inkitâ ve irsâlden uzak olmak kaydıyla— kabul etmektir. Bu kısım da sahih grubundandır. Zira Buhârî ve Müslim'in beyanlarından *Sahîhayn*'ın dışında —senedleri farklı da olsa— daha pek çok sahih hadis olduğu anlaşılmaktadır. *Sünen*lerde yer alan bu kabil hadisler, Buhârî ve Müslim'in kitaplarına almadıkları sahih hadisler cümlesindedir.

Üçüncü kısım, Önceki kısımda yer alan hadislere zıd olarak sahih olduklarına dâir kesin bir hüküm verilmeksizin zikredilen hadislerdir. Bunlardaki illeti, işin ehli olan kimselerin anlayacağı bir tarzda müellifler genellikle açıklarlar.

Tabiî, kendilerine göre de sahih olmayan bu tür hadisleri niçin kitaplarına almadıkları sorulabilir. Buna üç ayrı şekilde cevap vermek mümkün gözükmektedir:

1. Birçok âlim bunları rivayet etmiş ve bunları hükme medâr kılmışlardır. Bu sebeple kitaplarına almış ve şüphelerini gidermek için de illetlerini açıklamışlardır.

2. Bu müellifler, *Buhârî* ve *Müslim* gibi kitaplarının daha isimlerinde, zikrettikleri hadisler hakkında sahihlik iddiasında bulunmamışlardır... Ve tabiî olarak sahih olanları zikrettikleri gibi sahih olmayanları da zikretmişlerdir.

3. Fukahâ ve diğer ulemânın, aslında, delil olmayacağını bile bile hasımlarının delillerini zikrettikleri bilinen bir gerçektir. Muhtemelen bu muhaddislerde böyle bir davranış içinde olmuşlardır. Gerçeği Allah bilir.⁴⁴

Yukarıdan beri verdiğimiz izahât çerçevesinde, toptan bir değerlendirme ile, “*Sünen’deki hadislerin hepsi sahihdir.*” demeye nasıl imkân yok ise, “*Hepsi hasendir.*” hükmünü vermek de mümkün değildir. Birincisini söylemek mübalağa, ikincisi ise, üstünkörü bir hüküm olur. Bu sebeple de es-Silefî’nin birinci görüşü ve el-Beğavî’nin ikinci tavrı ulemâ tarafından tasvîb edilmemiştir. Zira bir kere daha tekrar edelim ki, Ebû Dâvud, zayıflığını belirterek, o konuda sahih hadisin bulunmadığı gerekçesiyle zayıf hadis rivayet etmiştir.

O halde yapılacak toptancı değerlendirmeler yerine her hadis için ayrı ayrı hüküm vermek, müellifin tavrını dikkate almak daha isabetli ve ilmî bir tutum olacaktır.

Ebû Dâvud’un *Sünen*’i Buhârî ve Müslim’in *Sahîhleri* ile mukâyese edilecek olursa, *Sünen*, *Sahîhayn*’dan hemen sonra gelir. Ama Hattâbî’nin onu *Sa-hîhayn*’a takdim ettiği izlenimini veren, “.. *fakat Horasan âlimlerinin çoğu Buhârî ve Müslim’in kitaplarına ve sahih hadisleri toplamakta onların şartlarına uygun davrananlara itibar ediyorlar. Halbuki Ebû Dâvud’un kitabı, tertip açısından daha mükemmel, fıkıh yönünden daha zengindir...*” sözlerine aynen iştirak etmek mümkün değildir. Ulemâ, *Sünen*’i *Sahîhayn*’a en yakın eser olarak kabullenmiş ve *kütüb-i sitte*’nin üçüncü sırasını ona ayırmıştır.

Şuna işaret edelim ki, *Ebû Dâvud*’da olup da altı muteber hadis kitabının diğer beşinde bulunmayan hadis (Zevâid-i Ebû Dâvud) pek fazla değildir. Ebû Dâvud’un yalnız başına rivayet ettiği hadisler mesela *İbn Mâce*’nin zevâidine kıyasla çok daha sağlamdır.

Ebû Dâvud’un *Sünen*’i, hadis kitaplarının ikinci tabakasına dâhildir.⁴⁵

Rivayet Nüshaları

Ebû Dâvud’un *Sünen*’i, talebesinden yedi kişi tarafından rivayet edilmiştir. Bunlar şöylece sıralanabilir:

1. Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. Amr el-Lü’lûî (333/944)
2. Ebû Bekr Muhammed b. Bekr b. Abdürrezzâk b. Dâse et-Temmâr (346/957)

⁴⁴ Şurûtu’l-eimmeti’s-sitte, s. 19-20 (Beyrut, 1984); İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte imamlarının Hadis Kabulündeki Şartları*; Prof. M. Tayyip Okiç Armağanı, s. 306-307, (Ankara, 1978).

⁴⁵ bk. ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi’l-Bâliğa*, I, 283.

3. Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd el-A'râbî (340/951)
4. Ebû'l-Hasan Ali b. el-Hasen b. el-Abd el-Ensârî (328/940)
5. Ebû Usâme Muhammed b. Abdilmelik er-Ruâsî
6. Ebû Sâlim Muhammed b. Saîd el-Culûdî
7. Ebû Amr Ahmed Ali b. el-Hasen el-Basrî

En sahih ve yaygın rivayet, el-Lü'lû'î'ninkidir.⁴⁶ Zira *Sünen*'i birçok kereler müelliften dinlemiştir. En son dinlemesi ise, Ebû Dâvud'un vefat yılı 275'de gerçekleşmiştir. Nitekim el-Mizzî (741/1341) de, "*Tuhfetü'l-eşrâf bi ma'rifeti'l-etrâf*"ında Lü'lû'î rivayetini esas almış, İbn Dâse, İbnü'l-A'râbî ve İbn Abd nüshlarındaki farkları ayrıca işaret etmiştir.⁴⁷

Baskıları

Ebû Dâvud'un *Sünen*'i, Kahire (1280), Delhi (1283), Luknov (1840-1888), Haydarâbâd (1321) gibi merkezlerde defaatle basılmıştır. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd'in tahkiki ile Mısır'da (1354/1935)'de yapılan baskısı 4 cilt halinde ve hadisleri rakamlanmış vaziyettedir. Bu baskı 1950'de tekrarlanmıştır.

Ayrıca Haleb'de *Me'âlimü's-Sünen*'le birlikte 5 cilt halinde bir başka baskısı daha gerçekleştirilmiştir. Muteberdir.

İhtisârları

Ebû Dâvud'un *Sünen*'i, Ebû Muhammed Abdilazîm b. Abdilkavî el-Münzirî (656/1258) tarafından *el-Müctebâ* adıyla ihtisâr edilmiştir. Bu ihtisâr, Haydarâbâd'da 1342'de basılmıştır. A. Muhammed Şâkir ve Muhammed Hamîd el-Fıkî tarafından tahkik edilen muhtasar Kahire'de 1948'de basılmıştır.⁴⁸

İbn Kayyim el-Cevziyye (751/1350)'de, *Tehzîbû Sünen-i Ebû Dâvud* adlı bir çalışma yapmıştır bu da basılmıştır.

Şerhleri

Ebû Dâvud'un *Sünen*'ine birçok şerh yazılmıştır.⁴⁹ Bunlardan başlıcaları şunlardır:

⁴⁶ Muhammed Sabbağ, *Advâu's-Şeri'a*, 279; J. Robson, *Sünen-i Ebû Dâvud Nüshalarının Rivayeti*, trc. Talat Koçyiğit, İlah. Fak. Der, 1956, c. V sy. 1-4, s. 175.

⁴⁷ Muhammed Sabbâğ, *Advâu's-Şeri'a*, s. 279; (Azîmâbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd*, IV, 548'den naklen)

⁴⁸ Fuat Sezgin, *Tarîhu't-turâs*, I, 237.

⁴⁹ *Ebû Dâvud*'un şerhleri hakkında bilgi için bk. Fuat Sezgin, *Tarîhu't-turâs*, I, 235-237.

1. Me'âlimü's-Sünen

Ebû Süleyman Hamd (Ahmed) b. İbrâhim el-Hattâbî el-Büstî (388/998) fakih-muhaddis ve edip olarak, gerçekten kendisinden sonrakilerin daima fikirlerine müracaat etmek ihtiyacını hissettikleri bir Türk âlimidir. Hattâbî, elde mevcut bilgilere göre ilk şârih olarak hadis edebiyatındaki müstesnâ yerini Ebû Dâvud'un *Sünen*'ine yazdığı, *Me'âlimü's-Sünen* adlı şerhiyle almış bulunmaktadır.

Hattâbî, bu işe istek üzerine başladığını ortaya koyan cümleleri, "*Benden İsteddiğiniz, benim için terki, sizin için cehli câiz olmayan, yine bana gizlemesi size de bilmemesi yakışmayan bir iştir...*" diye bitirmekte, Ebû Dâvud'un *Sünen*'i gibi bir eseri tefsir, müşkil lafızları izah, muğlak mânaları şerh, ahkâm yönlerini beyan, hadis metnlerindeki hüküm istinbâtına elverişli noktalara delâlet ve lafızların gerisinde yatan fikhî mânaları keşf edeceğini bildirmektedir. Tabiatıyla Hattâbî'nin kullandığı bu kelimeler, bir şerhte hangi yönlerin bulunduğunu da ortaya koymakta ve bir çerçeve çizmektedir.

Hattâbî, zamanındaki âlimlerin, "*ehl-i hadîs ve eser*", "*ehl-i fıkıh ve nazar*" diye iki gruba ayrılmış olduklarını, ancak bunların birbirlerinden asla müstağnî kalamayacaklarını, zira hadisin "*asl*" anlamında temel fıkıhın da "*fer*" anlamında bina gibi olduğunu; temelsiz binanın çökeceğini, binasız bir temelin be çukurdan başka bir değer ifade etmeyeceğini belirtmektedir.

Ancak bu gerçeğe rağmen, bu iki grubun yekdiğerine yardımcı olmadıklarından hatta birbirlerini tenkit etmekten de geri durmadıklarından yakınmaktadır. Çok açık cümlelerle her iki grubun tutumlarını tahlil ettikten sonra kendisinin, bu şerh çalışmasıyla her iki grubu yekdiğerinin meşguliyet sahası ile ilgilenmeye sevk edebileceği ümidi içinde bulunduğunu da vurgulamaktadır.

Böylece ilk şerhin fıkıhçılarla hadisçilerin aralarını telif hedefine yönelik olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.

Hattâbî, sonra Ebû Dâvud'un *Sünen*'ini tanıtmaktadır. Ebû Dâvud'dan önceki ulemânın eserlerinin câmi' ve müsned türünden olduğunu, bunların ise, her konuya dâir hadisleri ihtiva ettiklerini fakat Ebû Dâvud'un, *Sünen*'de şimdiye dek kimsenin yapmadığı bir işi yaptığını, ahkâm ile ilgili hadisleri topladığını, bu yüzden de rağbet gördüğünü pek canlı ifadelerle dile getirmektedir.

Ebû Dâvud ve *Sünen*'i hakkındaki ulemâ görüşlerini hülâsa olarak verdikten sonra şerhe başlamaktadır.

Şerhte, sıradan her hadisi mufassal bir şekilde ele almaz. Her bâbdan açıklamasına ihtiyaç duyduğu kelime ya da ifadeleri kısa kısa açıklar. Garibu'l-hadis çalışmasına fikhî görüşlerin ilâve edilmesi, hadisler arasındaki muhtelif mânaların

cem ve telifinin nasıl yapılabileceğine dâir görüş beyanı ve bu açıklamalar esnasında kesinlikle belli bir mezhebin görüşünün takip edilmemiş olması *Me'âlimü's-Sünen*'in en bâriz vasıflarını oluşturmaktadır.

Me'âlimü's-Sünen, “*kâle*”, kültür” üslûbundaki şerhlerdendir. Özellikle âyetlere “*kavluhu*” diye işaret eder. Herhalde ilk şerh olmasının da bu üslûbun benimsenmesinde rolü bulunmaktadır.

Me'âlimü's-Sünen, gerek müstakil olarak (Haleb 1351/1932) gerek *Sünen-i Ebû Dâvud*'un sayfa altlarına konulmak suretiyle basılmıştır.

Kendisinden sonra şerh yazan hemen herkes, Hattâbî'nin görüş beyan ettiği hadisleri açıklarken, Hattâbî'ye atıfda bulunmadan geçemez.

Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen*'i bitirince, yine istek üzerine bu kez Buhârî'nin *Sahîh*'ini şerhetmeye başlamıştır.

2. Avnü'l-Ma' bûd

Ebu't-Tayyîb Şemsü'l-Hak el-Azîmâbâdî ile küçük kardeşi Muhammed Eşref el-Azîmâbâdî'den bazen birine, bazen ötekine bazen da her ikisine birden nisbet edilen ve fakat aslında Ebu't-Tayyîb Şemsü'l-Hak'a ait olan, *Avnü'l-Ma' bûd Şerhu Sünen-i Ebî Dâvud* Hind ulemâsı tarafından yazılmış şerhlerin en değerlilerindedir.

Avnü'l-Ma' bûd'un kaleme alınma sebepleri şöylece sıralanabilir: Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde geçen hadislerin, herhangi bir tercih yapılmadan ve mezhep delillerini zikretmeden, mânalarını anlamaya çalışmak ve imkân vermek, çok zaruri olan yerlerde gerektiği kadar izahda bulunmak.

Hadislerin tercih ve tahkiki, mezhep delilleri, metin ve senedlerde söz konusu olacak illetler ve diğer bilgiler, çok daha geniş bir hacme sahip olan yine Ebü't-Tayyîb'e ait olan *Gâyetü'l-Maksûd* adlı şerhe bırakılmıştır.

Anılan maksat ve çerçevede kaleme alınmış olan *Avnü'l-Ma' bûd*, memzûc şerhlerdendir. Ancak, *Sünen*'in metni harekeli olarak sayfa başlarında ayrıca verilmiştir. Bâblar ve hadisler de sıradan rakamlanmıştır. Buna göre *Sünen-i Ebû Dâvud*'da 5252 hadis bulunduğu görülmektedir. *Avnü'l-Ma' bûd*, *Sünen*'in muğlâk ifadelerinin hâlli ve maksatlarının keşfi için yeterlidir. Hatta başka şerhlerden okuyucuyu müstağnî kılacak zenginliktedir.

Avnü'l-Ma' bûd, Abdurrahman Muhammed Osman'ın tahkiki ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin şerhi ile birlikte 13 cilt halinde basılmış bulunmaktadır.⁵⁰

⁵⁰ Fuat Sezgin, *Tarîhu't-turâs*, 1, 237.

3. Bezlü'l-Mechûd

Halîl Ahmed b. Mecîd es-Sehârenfûrî 1269'da Sehârenfûr'a bağılı bir köyde doğmuş, çevredeki ulemâdan ilim tahsil etmiştir. Ömrünü tâlim ve tedris ile geçirmiş, medreseler idare etmiştir. Tedris, telif ve tetkik bakımından meşguliyet sahası hadis olmuştur.

Hadis, fıkıh, cedel, ve hılâf konularında yed-i tûlâ (derin bilgi) sahibi olan Sehârenfûrî, Medine'de 1346/1927'de vefat etmiştir.

Onun ilminin özü, araştırmalarının hülâsası kabul edilen eseri, ömrünün son on yılında, öğrencisi Muhammed Zekeriyâ'nın yardımıyla telif ettiği, *Bezlü'l-Mechûd fî halli Ebû Dâvud* adlı şerhidir.

Bezlü'l-Mechûd memzûc şerhlerdendir. Ancak *Sünen*'in metni harekesiz olarak sayfa başlarına da konulmuştur.

Bezlü'l-Mechûd'un yazılma sebebi, en-Nedvî'ye göre ikidir.⁵¹

1. Şârihin hadise karşı duyduğu engin sevgi, zevk ve ona hizmet arzusu.
2. Hadis ve fıkıh ilimlerini şahsında birleştirmiş Hanefî bir âlime ait kapsamlı bir *Ebû Dâvud* şerhinin mevcut olmaması...

Şârih es-Sehârenfûrî de, hadislerin şerhinde çoğu kere sırasıyla Aliyyü'l-Kârî'nin *Mirkât*'ına, İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'sine ve Aynî'nin *Umdetü'l-kârî*'sine; fikhî meselelerde *Bedâi'u's-Sanâi'a*'ya; ricâlin durumu ile ilgili hususlarda da İbn Hacer'in *Takrîb*, *Tehzîb* ve *İsâbe*'sine, es-Sem'ânî'nin *el-Ensâb*'ına dayandığını belirtmektedir.⁵²

es-Sehârenfûrî, Ebû Dâvud'un ricâl ve hadisler hakkındaki sözlerine özel bir önem vermiş, *Sünen*'in nüshalarının mukâyese ve tashihine dikkat göstermiş, ta'liklerin tahrîcine çalışmış, kaynakları bulamadığı zaman bunu da açıkça belirtmiştir. Hadisler ile bâb başlığı (tercüme) arasındaki irtibatın gizli kaldığı yerleri açıklamaya gayret etmiş, bâb başlıklarında tekrar varsa, bunun sebeplerini ortaya koymuştur. Hadis şârihlerinin ihtilaf ettikleri konularda sadra şifâ açıklamalarda bulunmuş ve kendi tercihlerini ortaya koymuştur.

es-Sehârenfûrî, hadisçilerin metoduna uygun olarak, hadise ait meseleleri tetkik etmiş, hadis ilmi verilerinin dışına taşmamıştır. Bu çok önemli bir me-ziyettir. Hadisçiliği ve hadis ilmi usûllerini ön planda tutmuştur. Zira Hindistan'da son zamanlarda bilhassa şerh, Hanefî mezhebi ve ihtilaflı meseleler ile ilgili neşriyatta kelâmî bir üslûb, aklî istidlâller ağır basmaktadır. Bu tarzın faydasına rağmen mütekaddimûn şârihlerinin metodu olmadığı da ortadadır.

⁵¹ bk. Ebû'l-Hasen en-Nedvî, *Bezlü'l-Mechûd*, I, 10 (Takdimü'l-kitâb).

⁵² bk. *Bezlü'l-Mechûd*, I, 44 (Şârihin mukaddimesi)

Bezlü'l-Mechûd sahibi, hadislerde yer alan fitnelerin teşhîsine de özel bir gayret sarfetmiştir.

10 mücelled ve 20 cilt halinde Muhammed Zekeriyâ'nın ta'liki ile birkaç kez basılmış olan *Bezlü'l-Mechûd*, *Ebû Dâvud*'un şerhleri arasında özel bir yere sahip bulunmaktadır.

4. el-Menhel

Mahmûd Muhammed Hattâb es-Subkî (1352/1933) tarafından dört mezhebin görüşlerine mümkün olduğunca yer vermek suretiyle kaleme alınmış olan, "*el-Menhelu'l-Azbu'l-Mevrûd Şerhu Sünen-i Ebû Dâvud*" adında bu çağdaş şerh ne yazık ki bitirilememiştir.

Şârih, parantez içinde sad (ص) harfini yazdıktan sonra hadisin harekeli olarak tam metnini verir. Sonra yine parantez içinde şerhe delâlet etmek üzere şın (ش) harfini yazdıktan sonra, "*Ricâlu'l-hadîs*" başlığı altında senedde geçen zevâtı tanıtır. Daha sonra, "*Ma'ne'l-hadîs*" başlığı ile hadisin anlamını mümkün olduğunca doyurucu bir tarzda açıklar. Bilâhère, "*Fıkhü'l-hadîs*" başlığıyla hadisten çıkarılabilecek hükümleri sıralar. En sonunda da, "*Men ahrece'l-hadîs*" başlığı altında, hadisi kitaplarına almış olan hadisçilere ismen işaret eder. "*Kavluhü*" tarzında kaleme alınmış olan *el-Menhel*, *Kitâbü'l-menâsik*'e kadar böylece devam etmiştir. Bu haliyle 10 cilt, beş mücelled halinde basılmıştır (1951). Şârihin vefatını müteakip oğlu Emîn Mahmûd Hattâb, *Fethu'l-Meliki'l-Ma'bûd Tekmiletu'l-Menhelu'l-Azbu'l-Mevrûd* adıyla dört cilt tekmile yazmış, بَابُ فِي تَعْظِيمِ الرَّثَا "bâbu ta'zîmü'z-zinâ" bâbına⁵³ kadar gelebilmiştir. Bu haliyle şerh, *Sünen*'in hemen hemen yarısını kapsamaktadır. Tekmile ciltleri de basılmıştır (1955-1963).

Ayrıca Mustafa Ali el-Beyyûmî'nin ilk on cilt için yaptığı *Miftâh* da basılmış bulunmaktadır. (Kahire 1356/1937).⁵⁴

Ve Bu Tercüme...

Sünen'in elinizdeki bu ikinci tercüme ve şerhine gelince; bunun asıl değerlendirilmesi pek tabii olarak okuyucular ve ilim erbâbı tarafından yapılacaktır. Ancak biz burada bu vesile ile konuya dâir bazı düşünce ve temennilere yer vereceğiz.

Giderek muhteva kazanan dinî hayat ve kültür dünyamıza Kitap ve Sünete dâir yeni katılacak çalışmalar, mutlaka bir öncekinden daha ileri, daha dolgun, modern ve pratik unsurlar taşımalıdır. Gelişme ancak böyle sağlanabilir, idarî de-

⁵³ *Ebû Dâvud*, Talâk, 48-50. bâb, 2310. hadis

⁵⁴ *Ebû Dâvud*'un şerhleri hakkında bilgi için bk. Fuat Sezgin, *Tarihu't-turâs*, I, 235-237; Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1004-1005.

netim ve takipler gelişmeye katkıda bulunmaz, aksine köstek olur. Ancak ilmî denetim ve değerlendirmeler faydalı ve destekleyici olabilir.

Aynı kitabın birden fazla tercümesinin yapılmış ve yayınlanmış olmasını, o eserin değerinin bir göstergesi olarak yorumlamak mümkün olmakla birlikte, gerçekten maddî imkânları kıt ve neşredilecek eseri bol olan bizim gibi kültür muhitleri için —kaynakların israfı açısından— bir talihsizlik olarak nitelemek de mümkündür. Yapılan bir yayın, hiç değilse, belli bir süre aynı kitap üzerinde aynı türden çalışma yapılmasına ihtiyaç bırakmayacak şekil ve muhtevada olmalıdır. Bu konu hiç şüphesiz büyük hacimli eserlerde daha da ehemmiyet kazanmaktadır. Hacimli ve kaynak eserlerin yayınına değilse bile, tercüme ve şerhine kalkışmak gerçekten büyük cesarettir.

Öte yandan kişilerin olgunluk dönemi işi olması gereken Kur'an ve hadis tercümeleri sıkı bir bağımlılık fikri telkin etmektedir. Bu sebeple kendileri tercüme yapabilecek olanlar yapılmış tercümelerden yararlanma eğilimi göstermektedirler. Akademik unvan sahipleri bile, çoğu kere, aynı yola başvurmakta; meselelerinde delil olarak kullandıkları âyet ya da hadisleri kendileri tercüme yoluna gitmemektedirler. Aslında Kur'an meâli ve hadis tercümeleri halk ve öğrenci kesimi için belli ölçüde faydalı ise de o seviyenin üstündeki insanlar için tembelliğe sevk edici olmaktadır. Oysa her insanın algılama ve ifade kabiliyeti farklıdır.

Her yayının toplumda karşılayacağı bir ihtiyaç ve dolduracağı bir boşluk mutlaka vardır. Bu yüzden de en azından bir yayın faaliyeti olarak her yayını kendi çerçevesinde anlayışla karşılamak mümkündür ve gereklidir.

Diğer taraftan yayıncılıkla meşgul olanların temel eserlere yönelmeleri de memnuniyet vesilesi bir davranıştır. Tabiatıyla dile ve konuya hâkim mütercim ve başarılı tercüme ile yayıncılar arasında belli bir kalite ve seviye standardı arayışını ve hatta yarışını görmek bu memnuniyeti fevkalâde boyutlarda arttıracak ve hizmeti verimli kılacaktır. Zâten zamanla seviyeli çalışmalar aranacak ve takdir edilecektir.

Bu temel düşünceler muvâcehesinde elinizdeki tercüme değerlendirildiğinde lehte ve aleyhte söylenebilecek sözler elbette bulunacaktır. Mesela Arapça metinleri verilmiş olmasına rağmen senedler tercüme edilmemiştir. Bu husus okuyucuların dikkatinde olmalıdır. Muhterem mütercimlerin senedleri de tercüme etmiş olmaları yapılan işin bütünlüğü bakımından ve hadis kavramının yerleşmesi açısından pek isabetli olurdu. Zira böyle bir tutum, okuyucuya senedin önemli olmadığı gibi yanlış ve sakıncalı bir fikir vermektedir.

Tercümede mümkün olduğunca yaşayan dil kullanılmıştır. Bu sebeple de redaksiyon sırasında mutlaka müdahale gereği duyulan bazı hadis istihlâhlarıyla il-

gili yerler dışında —mütercimlerin üslûb ve ifadelerini korumak için— fazlaca bir müdahalede bulunulmamıştır. Müteditil bir redaksiyon benimsenmiştir.

Açıklama bölümlerinde (özellikle *el-Menhel*'den yararlanıldığı için) mezhep görüşleri verilmiş, ayrıca bazı hükümler yan başlığıyla hadisten çıkarılabilecek bazı hükümlere kısa kısa işaret edilmiş, fıkhu'l-hadîse önem verilmiştir.

Tercüme, *Concordance* diye bilinen hadis mu'cemi yardımıyla kullanılabilir hale getirilmiş, kitap ve bâblar *Concordance*'a göre numaralanmış ve her sahîfenin başına hangi kitabın kaçınıcı bâbının o sahîfede bulunduğu yazılmıştır. Hadisler *Concordance* yardımıyla tahrîc edilmiş, diğer hadis kitaplarındaki yerleri *Concordance* sistemine göre gösterilmeye gayret edilmiştir.

Ayrıca ilk geçtikleri yerde tanıtılmaları prensip olarak benimsenmiş ve genelde *el-Menhel*'deki kadar tanıtılmış olan sahâbî râviler hakkında geniş bilgi alınabilecek kaynaklar redaksiyon sırasında ilâve edilmiştir.

Kısaca bu tercüme ve şerh, şimdiye kadar neşredilmiş hadis tercüme ve şerhleri arasında dil, muhteva ve yayın kalitesi bakımından ilk sıralarda yer alabilecek durumdadır.

III. BAZI HADİS İSTİLAHLARI

Bilindiği gibi hadis ilmi bir ıstılahlar ilmidir. Bu sebeple herhangi bir hadis kitabı okurken bu ıstılahların pek çoğuyla karşılaşılmaktadır. Kısmen de olsa okuyucuya yardımcı olabilmek maksadıyla pek yaygın olarak kullanılan ana terimlerden bazılarını tarif etmekte fayda mülâhaza ettik. Aslında bu tarifleri, gerektiğinde çabucak başvurabilmeyi kolaylaştırmak için alfabetik olarak vermek daha yerinde olurdu. Ancak bu ıstılahlar biraz da temelde bağlı buldukları ana konular çerçevesinde ve onlarla irtibatlı olarak tanıtıldıkları zaman daha kolay anlaşılabilirlerdir. Bu yüzden bu ikinci yol tercih edildi.

Hadis ilmi: Hz. Peygamber’in söz, fiil, takrîr, ahvâl ve evsâfını tesbit ve tahkik eden ilim olarak tarif edebileceğimiz hadis ilmi rivayet ve dirâyetle ilgili iki ana bölümden meydana gelir.

Rivâyetü’l-hadîs ilmi: Hz. Peygamber’in söz, fiil, takrîr ve halleri ve bunların rivayeti, zaptedilişi ve kelimelerinin yazılışıyla alâkalı bir bilim dalıdır. Hadis metinlerini ihtiva eden hadis kitapları bu dala ait kaynaklardır. Bu ilim dalı, “*hadis naklinde hatadan uzak kalma*” temeli üzerinde yapılmış çalışmaları yansıtır.

Dirâyetü’l-hadîs ilmi: Hadisin yapısını teşkil eden sened ve metni anlamaya imkân veren bir takım kâideler ilmidir. Bu kâideler yardımıyla bir hadisi kabul veya reddetmek mümkün olur. “*Hadis Usûlü*” adını taşıyan eserler bu dalın kaynaklarıdır. Bu bilim dalına “*Hadis İstılahları*” ilmi de denir.

Bu dalın maksadı, Hz. Peygamber’in hadislerini tedlîs, tağyîr, teşvîş ve iftirâdan ilmî yollarla korumaya çalışmaktır. Neticede de dini tahrîf ve tebdilden korumaktır. Zira Hz. Peygamber’e atfen ortaya konan sözün gerçekten O’na ait olup olmadığını bu ilmin kuralları içinde tesbit mümkün olmaktadır.

Rivâyetü’l-hadîs ilminin konusu, peygamber olması yönünden Hz. Muhammed’in bizzat kendisi; dirâyetü’l-hadîs ilminin konusu ise, red ve kabul açısından sened ve metindir.

Hadis ilminin gâyesi ise, rivayetlerin sahih ve doğru olanlarını, sahih ve doğru olmayanlardan ayırmaktır. Bir başka ifadeyle, Hz. Peygamber’in söylemediği bir sözü ona söyletmemek, yapmadığı bir işi ona yaptırmamak, yani sünneti aslî berrâklığı içinde tesbit ve tebliğ etmektir.

Hadis ilminin gelişmesi, Peygamber'e yalan isnat etmeme dikkati diyebileceğimiz bu tesbit ve tebliğ görevinin yerine getirilmesi sâyesinde gerçekleşmiştir.

Bu konularda ilk ve en ciddi gayret, Hz. Peygamber'in, "**Nesillerin en hayırlıları..**" olarak takdir ve takdim ettiği Ashâb-ı kirâm, Tâbiûn ve Tâbiî't-Tâbiîn'e düşmüş; onlardan sonrakiler, bu üç neslin gayretlerinin neticelerini onlardan öğrendikleri ilmi, dikkat ve titizlikle kitaplaştırmış ve ümmet-i Muhammed'in genel istifadesine sunmuşlardır. (Allah cümlesinden râzı olsun.)

Hadis ilminin temeli olan hadis; en geniş şekilde, "*Söz, fiil, takrîr, yaratılış veya huyla ilgili bir vasıf olarak Hz. Peygamber'e (veya sahâbe ve tâbiûna) izâfe edilen her şeydir.*" diye tarif edilmektedir.

Sünnet; Hz. Peygamber'in sözle veya fiille açıktan; gördüğü veya duyduğu olayları susarak onaylamak, tasvîb ve tecvîz etmek suretiyle zımnen ortaya koyduğu beyanların hepsine verilen isimdir. Kısaca Hz. Peygamber'in yaşayış tarzıdır.

Hadisçiler, Hz. Peygamber'in ahlâk ve yaratılışı ile ilgili sıfatlarını hadise olduğu gibi sünnete de dâhil etmekte ve netice itibariyle hadis ile sünneti birbirinin yerine kullanmaktadırlar.

Usûl-ı Fıkıh âlimleri ise, sünneti Hz. Peygamber'in sözü, fiili ve takrîri olarak tarif ve kabul etmektedirler. Bu sebeple de sadece, ahkâma dâir hadisleri yani sünnet malzemesini toplayan hadis kitaplarına sünen adı verilmekte ve bu kitaplar yalnızca merfû hadisleri ihtiva etmektedirler.

Hadis ilminin ve bu ilme ait terimlerin kaynağı büyük ölçüde, hadisin yapısında yer alan sened kısmıdır. Sened, biri diğerinden alıp nakletmek suretiyle hadisi kitabına kaydeden müelliften (burada Ebû Dâvud'dan) ilk kaynağına Hz. Peygamber'e sahâbî veya tâbiûna kadar uzanan râvi isimlerinin yer aldığı kısım dır. Yani râvilerin isim zinciridir. Sened, hadisin bize kimler aracılığı ile ulaştığını gösteren vesîkadır. Bu kısımda ismi geçen her şahsa râvi; râvi isimleri arasında görülen o iki kişi arasındaki ilim alış-veriş şeklini belirleyen "*haddesenâ*", "*semi'tü*", "*an*" gibi lafızlara rivayet lafızları veya tahammül ve edâ sîğaları; böyle bir senedi zikretmeye de isnat adı verilmektedir. İsnat, medâr-ı ilm-i hadîs (hadis ilminin üzerinde dönüp durduğu zemin) olarak, İslâm ümmetine has bir ilmî meziyettir. Çünkü isnat sisteminin, tam bir sorumluluk duygusu, dürüstlük ve ilim namusunun kaynaklandığı açıktır. Bu da kendine ve yaptığı işe güvenden ileri gelir.

İsnat sisteminin ana görevini Enveru'l-Keşmîrî çok açık ve isabetli bir şekilde şöyle tesbit etmektedir: "*İsnat, dinden olmayanın dine girmesini önlemek içindir. Yoksa senedde yer alanların kusurlarından dolayı, dinden olduğu tesbit edilmiş hu-*

susları dinden çıkarıp atmak için icâd edilmiş değildir.”⁵⁵ Abdullah b. Mübârek de pek haklı olarak şunları söylemektedir: “İsnat dindedir. Eğer isnat olmasaydı, her rastgelen aklına eseni rivayet etmeye kalkışır.”⁵⁶

Hadis ve sünnet kelimeleri gibi sened ve isnat kelimeleri de birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Tarik ve vecih kelimeleri de sened yerine sıkça kullanılan iki terimdir.

Âlî İsnâd, râvi sayısı az olan veya sayısı çok olsa bile râvilerî üstün nitelikli (sika-güvenilir) olan senede denir. Râvi sayısı fazlalaştıkça sened âlî olmaktan çıkar nâzil isnat haline gelir.

Hadis terimlerinin bir çoğu seneddeki inktâ ve ittisâlden kaynaklanmaktadır. Senedde yer alan râvilerin durumları bu açıdan birçok terimin doğuş sebebidir. Ayrıca metnin değişik durumları için de ayrı ayrı terimlerle kıymet hükümleri verilmektedir.

Hangi gruba girerse girsinler hadisler öncelikle ve genelde makbûl ve merdûd olmak üzere iki kısma ayrılır:

1. Makbûl hadis: kendisiyle amel edilmesi gereken, “*ma‘mulun bih*”, “*muhteccun bih*” ve “*me‘hûzun bih*” hadislerdir. Bu grub sahih ve hasen hadislerden teşekkül eder. Ayrıca tetkike tâbi olarak zayıf hadisler arasında da makbûl hadisler çıkabilir. Mütevâtir hadisler gibi tetkike tâbi tutulmaksızın makbûl olanlar da vardır.

2. Merdûd hadis: râvisinin doğruluğu kabul edilmeyen ve kendisiyle amel ge-
rekmeyen hadistir. Hükümüyle amel edilip edilemeyeceğine karar verilemeyen (te-
vakkuf edilen) hadisler de merdûd sayılır. Merdûd hadislerin ilk bölümünü mevzu
(uydurma) hadisler, tetkike tâbi olmak kaydıyla zayıf hadisler teşkil eder.

Hadisler râvi sayısına göre genelde Mütevâtir ve âhâd olmak üzere iki kısma ayrılır.

1. Mütevâtir hadis: yalan üzerinde birleşmeleri âdeten mümkün olmayan râviler topluluğunun, her nesilde kendileri gibi bir topluluktan alıp naklettiği işitme veya görmeye (mahsusat) dayanan hadislerdir. Mütevâtir hadisler, kesin bilgi ifade eder, tetkik ve tenkit dışıdır. İnkâr eden küfre girer. “*Yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan*” ifadesinin asgarî rakamı olarak ulemâ tarafından ittifakla benimsenmiş bir sayı yoktur. Mütevâtir hadis deyince lafzan mütevâtir olanlar akla gelir. Mânen mütevâtir, aralarında ortak bir nokta (asgarî müşterek) bulunan değişik hükümlerin, tevâtür şartlarını taşıyan râviler tarafından nakle-

⁵⁵ Leknevî, *el-Ecvibe*, s. 238.

⁵⁶ Müslim, Mukaddime, I, 15.

dilmesiyle ortaya çıkan ortak mânaya denir. Mesela 100 kadar hadîs-i şerifte Hz. Peygamber'in duâ ederken ellerini kaldırdığı ayrı ayrı olaylar olarak zikredilmektedir. Bu rivayetlerde “*mütevâtir olan mâna*”, Hz. Peygamber'in duâ ederken ellerini kaldırdığıdır, ne kadar ve nasıl kaldırdığı değil.

Senedin başında veya sonunda veya herhangi bir yerinde tevâtür şartını yitirmiş olan hadisler, diğer yerlerinde tevâtür şartlarını taşısa bile mütevâtir sayılmazlar. Bu tür hadisler, “*mütevâtir hadis şartlarını taşımayan hadis*” olarak tarif edilen âhâd hadislere dâhil olmak üzere “*meşhur veya müstefiz*” diye adlandırılırlar.

Meşhur hadislerin mutlaka sahih oldukları ilk anda akla gelebilirse de, tevâtür derecesini bulamadıklarına göre râvileri tetkike tâbidirler. Böyle olunca da tetkik sonucuna göre sahih, hasen veya zayıf meşhur olabilirler ve hükümleri de öteki sahih, hasen ve zayıflar gibi muhtelif olur.

2. Âhâd hadis veya haber-i vâhid: ilk anda bir tek kişinin verdiği haber(ler) gibi anlaşılıyorsa da bunun en doğru tarifi “*mütevâtir hadis şartlarını taşımayan hadis*” şeklindedir. Bu mânada hadis külliyyâtının hepsi âhâd hadis koleksiyonlarıdır. Zira mütevâtir hadislerin sayısı gerçekten azdır.

Sıhhat ve hüküm açısından hadisler sahih, hasen ve zayıf olmak üzere üçe ayrılırlar.

1. Sahih hadis: Adâlet ve tam zabt sahibi râvilerin muttasıl senedle rivayet ettikleri şâzz ve muallal olmayan hadistir.

Şâzz, sika bir râvinin, kendisi gibi sika râvilere muhâlif olarak naklettiği hadise denir. Muallal olmamak ise, dış görünüşü itibariyle sahih olmakla beraber, konunun uzmanlarınca farkedilebilecek gizli bir kusur taşımamak demektir.

Yukarıdaki şartların hepsi bir araya gelmedikçe herhangi bir hadise sahih denmez.

Eğer hadis sıhhat şartlarına en üst seviyeden sahip olursa ona sahîh lizâtihi denir. Mutlak olarak sahih denilince de sahîh lizâtihi akla gelir.

Sıhhat şartlarını en üst seviyeden taşımamakla beraber, kendisini sahih derecesine çıkaracak bir başka rivayet (âdîd) bulunan hadislere de sahîh ligayrihi veya sahîh lâ lizâtihi denir. Bu, aslında lizâtihi hasen olan hadisin sahih derecesine çıkarılması demektir.

Sahih hadis hüccettir ve gereğince amel etmek vâciptir. Âlimler arasında sa-dece itikadî konularda sahih hadisin muktezâsınca hareket edilip edilmeyeceği hususunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Çoğunluk inanç konularının ancak Kur'ân-ı Kerîm veya mütevâtir sünnetle sâbit olacağı görüşündedirler.

Sahih hadisler yedi derecedir:

1. Buhârî ve Müslim'in müştereken kitaplarına aldıkları hadisler
2. Sadece Buhârî'nin kitabına aldığı hadisler
3. Sadece Müslim'in kitabına aldığı sahih hadisler
4. Kitaplarına almamış da olsalar, Buhârî ve Müslim'in hadis kabul şartlarına uyanlar
5. Yalnızca Buhârî'nin şartlarına uygun olanlar
6. Yalnızca Müslim'in şartlarına uyanlar
7. Buhârî ve Müslim'in dışındaki hadis mütehasşislerinin sahih dedikleri hadisler.⁵⁷

“*Bu hadis, sahihdir.*” sözü, o hadisin sıhhat şartlarını taşıdığını ifade eder. O hadisin sahih olabileceği konusunda oldukça kuvvetli bir zana sahip olunur. Fakat mütevâtir hadiste olduğu gibi kesinkes bir kanaatten söz edilemez. Bu ifade hadisin hem sened hem de metin olarak sıhhat şartlarını taşıdığı anlamındadır. Fakat, “*Bu, isnadı sahih bir hadistir.*” sözü, sadece senedin sıhhat şartlarını taşıdığını metnin şâzz veya muallel olabileceği anlamına gelir.

2. Hasen hadis: Zabtı biraz gevşek olan râvilerin muttasıl senedle rivayet ettiği şâzz ve muallel olmayan hadistir. Hasenin, sahihten tek farkı, râvisinin zabt niteliğinin mükemmel olmamasıdır. Hasen hadis de hasen lizâtihi ve hasen ligayrihi diye ikiye ayrılır. Mutlak olarak hasen denilince, hasen lizâtihi akla gelir. Hasen lizâtihi olan bir hadis, mütâbi denilen lafzı benzer bir hadis tarafından takviye edilirse sahih ligayrihi derecesine yükselir.

Hasen ligayrihi, lafız veya mâna yönünden başka rivayetlerle (âdid) desteklendiği için hasen derecesine çıkan zayıf hadistir. Bunun zayıf hadisten farkı, kendisini destekleyen bir âdidin bulunmasıdır.

Aslında hasen ligayrihi olan bir hadis de çoğunlukla başka hadisleri desteklemek (itibar) için kullanılır.

Hasen hadis bütün fakihlere göre hüccettir. Hasen ligayrihi olanlar da aynı makbuliyet içindedirler.

Hasen-sahihi terimi, hadisin bir kaç senedinin olduğunu ve sahihlik derecesine ulaştığını gösterir. Bu ifade, hadis bir tarikten hasen, bir tarikten sahihdir anlamına gelir.

Ceyyid ve kavî terimleri sahih demektir. Sâlih terimi ise sahih ve hasen hakkında ortak kullanılır. Yine mücevved ve sâbit terimleri bu ikisi için kullanılan

⁵⁷ Bu yedi kısmın her birinin, 40'ar hadislik misâlleri için bk. İbn Dakîku'l-Iyd, *el-İktirâh fi Beyâni'l-İstilâh ve mâ Udîfe ilâ zalike mine'l-Ehadisi'l-Ma'dûdeti fi's-Sihâh*, Beyrut, 1986.

terimlerdendir. Müşbih, hasen veya hasene yakın anlamındadır. Müstahsen ise sahîh olmaya da hasen olmaya da ihtimali var demektir.

3. Zayıf Hadis: En kestirme tarifiyle sahîh ve hasen hadis şartlarını taşımayan hadistir. Bu sebeple zayıf hadisin çok çeşidi vardır, bu çeşitler, 49'dan 510'a kadar değişen rakamlarla ifade edilmiştir. Ancak bunların bir çoğu nazarîdir.

Zayıf hadisin 15 çeşidi öteden beri özel terimlerle tanıtıla gelmiştir ve yaygındır. Bunlar da iki temel sebebe dayanırlar:

I. Seneddeki inkitâ (kopukluk). Bu sebebe bağlı zayıf hadisler; Mürsel, Munkatı', Mu'dal, Muallak ve Müdelles'tir.

II. Râvide cerhi gerektiren bir hal. Bu sebebe bağlı zayıf hadisler de; Mualel, Şâzz, Münker, Mevzu, Metrûk, Müdrec, Maklûb, Muzdarib, Musahhaf ve Muharref'tir.

Mürsel: Tâbiûnun, sahâbî râviyi atlayarak Hz. Peygamber'e izâfe ettiği hadistir. Mürselin çoğulu merâsîl'dir. Şayet bir sahâbî hadisi doğrudan Hz. Peygamber'den duymadığı, bir başka sahâbîden duyduğu halde, onu atlayarak doğrudan Hz. Peygamber'den duymuş gibi naklederse buna sahâbî mürseli denir. Bunu bir rivayet kusuru saymayanlar bulunmaktadır. Sahâbî mürseli sahîhdir, bilittifâk hükmüyle amel edilir. Ancak mürsel hadislerin hükmü konusunda ulemâ arasında görüş ayrılıkları vardır. Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve taraftarlarınca sikanın mürseli sahîhdir, hüccettir.

Munkatı': Senedi muttasıl olmayan hadistir. Munkatı hadis, mürsel hadis ten daha zayıftır. Onu tâbiî't-tâbiûn'den olan bir râvinin, tâbiûn râviyi atlayarak sahâbîden naklettiği hadistir diye tarif edenler bulunmaktadır. Senedde mübhem (tanınmayan) bir râvinin zikredilmiş olmasını da bir çeşit inkitâ kabul eden ve böyleleri hadise de munkatı diyenler vardır.

Mu'dal: Senedinin herhangi bir yerinden peşpeşe iki veya daha fazla râvinin düştüğü hadistir. Mu'dal, munkatı'dan daha zayıftır. Merfû bir hadisi sahâbî ve Resûlullah'ı düşürerek tâbiûnden birinin sözüymüş gibi nakletmek de hadisi mu'dal kılar.

Muallak: Senedinin baş tarafından bir veya birkaç râvi ya da müntehâsına kadar senedin bütünüyle hazfolunduğu hadistir.

Müdelles: Seneddeki bir râvinin ismini atlayarak, orada böyle biri yokmuş izlenimini verecek şekilde sevk edilmiş hadistir. Böyle bir işi yapmaya tedlîs, bunu yapana müdellîs denir. Tedlîs, isnatta, şüyûhta ve tesviyede olabilir.

Râvide bulunan bir cerh sebebi dolayısıyla zayıf kabul edilen hadis çeşitleri de şöyle sıralanabilir:

Metrûk veya matrûh: Yalancılık, çok yanılma, fîsk ve gaflet gibi kusurlardan biriyle ta'na uğramış râvinin yalnız başına rivayet ettiği hadistir.

Muallel: Dış görünüşü itibariyle sahîh olmakla beraber, ancak hadis otoritesinin fark edebileceği hadisin sıhhatini yok edebilecek bir gizli kusur taşıyan hadistir. Tabiatıyla böylesi illet, ya metinde veya senedde olur. Buna ma'lul de denir.

Şâzz: Makbûl (sika) bir râvinin, kendisinden daha sika bir râviye muhâlif olarak rivayet ettiği hadistir. Bu muhâlefet de senedde veya metinde olur. Daha sika râvinin rivayetine de mahfuz adı verilir.

Münker: Daha zayıf bîr râvinin zayıf râviye muhâlif olarak rivayet ettiği hadistir. Kapılğan, fazla hata eden ve fâsık râvinin rivayetine de münker denir.

Müdreç: Sened veya metinde râvilerden birinin yaptığı ilâveyi ihtiva eden hadistir. İdrâc senedde olursa, “müdreçü'l-isnâd”; metinde olursa “müdreçü'l-metn” adını alır.

Maklûb: Râvilerin isimleri ya da hadisin metnindeki kelimeleri takdim tehirle birbirine karıştırılmış olarak rivayet edilen hadistir.

Muzdarib: Hadisin sened veya metni muhtelif şekillerde rivayet edilir ve bunlardan birini diğerine tercih etmek imkânı olmazsa, böylesi hadisler muzdarib denir.

Musahhaf: Kelimelerindeki nokta (ve dolayısıyla harfler) değiştirilmiş olan hadistir. Bu tashif, senedde veya metinde olur.

Muharref: Harekeleri değiştirilmiş hadistir. Bu da sened veya metinde olabilir.

Mevzû: Hadis diye uydurulmuş sözlerdir. Bunlara hadis denmesi, onları uyduranların zanlarına ittibâendir. Yoksa bunlar hadis değildirler. Buna muhtelak ve masnu da denir. Mevzû olduğunu bile bile hadis rivayet etmek —öğretmek maksadıyla misal vermenin dışında— ve hükmüyle amel etmek memnudur.

Senedin müntehâsına veya söyleyenine göre hadisler de dörde ayrılır: Kudsî, Merfû, Mevkûf, Maktû...

Hadis, Hz. Peygamber tarafından Allah Teâlâ'ya izâfe edilmişse bu kudsî, ilâhî veya rabbânî hadis adını alır. Kudsî hadislerin;

- a. Allah'a izâfe edilmiş olmak
- b. Sıfatullah'a ait olmak gibi iki ana vasfı bulunmaktadır.

Merfû: Söz, fiil, takrîr, fitrî veya ahlâkî vasıf olarak senedi muttasıl veya muntakâ olsun açıkça veya dolaylı bir şekilde (hükmen) sadece Hz. Peygamber'e izâfe edilen hadistir.

Bu izâfeyi yapan kim olduğu hiç önemli değildir, önemli olan Hz. Peygamber'e izâfe edilmiş olmasıdır.

Hükmen merfû: Herhangi bir sahâbinin, geçmiş peygamberler veya gelecek olaylar ya da işlenmesi halinde işleyene sevap yahut azap gerekecek konular gibi şahsî görüş ve kanaate bağlı olmayan (mahall-i ictihad ve re'y olmayan) konulara dâir verdiği haberlerdir.

Merfû hadis bütün İslâm bilginlerince hüccettir. Bu sebeple de bağlayıcıdır. Merfû hadis, sahîh, hasen ve zayıf olabilir.

Mevkûf: Sahâbîlerin söz, fiil ve takrîrlarına dâir —muttasıl veya munkatı'— haberlere denir. Sened sahâbîde kalır, Hz. Peygamber'e ulaşmaz.

Mevkûf bir hadise, “*sahîhdîr*” demek, onun Hz. Peygamber'e ait olduğunu söylemek değildir. Hatta onunla amel etmenin vâcip olduğunu belirtmek anlamına da gelmez. Çünkü en sahîh görüşe göre mevkûf hadis, hüccet değildir.

Bununla beraber bu konuda görüş ayrılığı bulunduğu da dikkatten uzak tutulmamalıdır.

Maktû: Herhangi bir tâbiûna (veya daha sonraki nesilden birine) izâfe olunan söz, fiil veya takrîrlere denir. Maktû hadis hüccet değildir.

Hadis terimlerinin tam olarak yerleşmediği dönemlerde Şâfiî, Taberânî, Dârekutnî gibi bazı âlimler maktû yerine munkatı terimini kullanmışlardır.

Eser: Mevkûf ve maktû hadislerle denir. Bir başka ifade ile Hz. Peygamber'e izâfe edilmeyen, sahâbe ve tâbiûn kâmillerine eser denir.

Müsel: Râvilerin aynı sözü veya aynı hareketi ya da her ikisini birden aynen tekrar ederek rivayet ettikleri hadistir.

Muttasıl (mevsul, müsned): Seneddeki râvileri tam olan hadislerle denir.

Mu'an'an: An fülân, an fülân diye an (عن) rivayet lafzı kullanılarak rivayet edilen hadistir. Mü'ennen; senedinde enne (ج) kelimesi bulunan hadistir.

Garîb: Hangi tabakadan olursa olsun, bir râvinin yalnız başına rivayet ettiği hadistir. Mutlak ve nisbî garîb diye iki kısma ayrılır.

Mutlak garîb (buna ferd-i mutlak da denir), garâbet hadisin aslı yani sahâbî tarafında, (çoğunlukla tâbiûn tabakasında) olan hadistir.

Nisbî garîb (buna ferd-i nisbî de denir), garâbet, senedin ortasında olan hadistir.

Ayrıca hadis senedlerinde görülen (ح) harfi orada senedin değiştiğini gösterir ve (حاء) diye okunur. (Bunu el-hadîse veya tahvîl diye okuyanlar da vardır).

Hadis Kitabı Okurken Dikkat Edilecek Hususlar

Mukaddimeyi bitirmeden önce son bir konu olarak bir hadis kitabı okunurken dikkat edilmesinde fayda olan, bir başka ifade ile edepten sayılan bazı noktalara işaret etmek istiyoruz.

Herşeyden önce hadis okuru, okuyacağı kitabın bir hadisçi tarafından kaleme alınmış olmasına dikkat etmelidir. Çünkü özellikle hadis ilmi tam bir ıstılahlar, terimler ilmidir. Her konunun mütehasısına itibar etmekten daha tabii bir yol yoktur. Çoğu kere bu pek önemli husus nedense dikkatten kaçırılmaktadır.

İşin amelî yönüne gelince, İmam Nevevî (676/1277), bir kitap yazar ve okurken dikkat edilmesi gerekli noktaları şöyle belirler:

“Allah’ın adı anılınca, hadis yazan kişinin hemen o kelimedden sonra, “Azze ve Celle”, “Teâlâ”, “Sübhânehu ve Teâlâ”, “Tebâreke ve Teâlâ”, “Celle Zikruhû”, “Tebâreke İsmuhû”, “Cellet Azâmetuhû” gibi veya benzeri saygı cümlelerinden birini yazıvermesi hoş görülmüştür, (müstehab).

Aynı şekilde, Nebî (s.a.)’nin zikri geçince de, “sallallahu aleyhi ve sellem” duâ cümlesini, kısaltarak veya sembolle değil açıkça yazması hoş görülmüştür (müstehabdır).

Yine bir sahâbînin ismi anılınca hemen yanına, “radiyallahu anh”, eğer râvi sahâbînin babası da sahâbî ise, bu takdirde, “radiyallahu anhumâ” yazılması; diğer ulemâ için de Allah’tan rahmet ve rızâ dilenmesi uygun olur.

Hatta bunlar, nakil yapılan kaynaktan yazılı olmasa bile, rivayet değil, duâ oldukları için yazmak uygun olur. Yine aynı şekilde hadis okuyan biri için de okuduğu kitapta bunlar yazılı değilse, yazılıymış gibi okunması, bunları tekrar etmekten bıkmaması gerekir. Bu noktayı ihmal eden kişi, büyük bir hayırdan mahrum kalır ve üstün bir fazileti kaçırmış olur.”⁵⁸

Bugün genellikle Allah kelimesinden sonra, “celle celâlüh”ün kısaltılmış şekli olan (c.c); Hz. Peygamber’in isminden sonra da (s.a.) bazen (s.a.s.) bazen da (s.a.v.) kısaltmaları yazılmaktadır. Bu üç kısaltmadan en doğrusu (s.a.)’dır. Diğer peygamberlerin isminden sonra “aleyhisselâm”ın kısaltması olarak (a.s.); sahâbî isimlerinden sonra da (r.a.) kısaltmaları çokça yazılmaktadır. Okurken bu kısaltmaları açık şekilde söylemek uygun olur.

Ayrıca kadın sahâbîler için (r.a.) kısaltmasının “radiyallahu anhâ” şeklinde okunması gerektiği de dikkatten uzak tutulmamalıdır.

⁵⁸ Kâsımî, *Kavâidü't-tahdîs*, s. 222-223.

Bazı ilmî muhitler, bu tür saygı ve tâzim ifadelerini ilmîliğe aykırı bulurken, bazı yayınlarda da bu ifadelerin bozuk para gibi ikisi üçü bir arada yazıldığı görülmektedir. Bizce her iki tavır da yanlıştır. Mesela Hz. denmişse (r.a.) demeye veya (r.a.) yazılacaksa, ismin başına, “Hz.” yazmaya gerek yoktur.

Bazı ilmî çalışmaların başına besmele, hamdele ve salvele'nin yazılmasına karşı çıkan anlayışı da anlamak mümkün değildir. Çünkü İslâm ulemâsı, besmelesiz herhangi bir işe başlamamak âdetindedir.

Yine bilinen bir gerçektir ki, saygı ifadeleri kullanmak, gereken yerde gerekli tenkidi yapmaya mâni de değildir.

Netice

Sünen-i Ebû Dâvud'un bu yeni tercüme ve şerhinin ilim ve kültür hayatımıza, mütercimlerine ve yaymasına hayırlı; müslüman milletimize sünnetin hayata intikâli konusunda yardımcı olmasını temenni ediyor ve mukaddimeyi büyük hadişçi İmam Nevevî'nin (676/1277) şu pek yerinde sözüyle bitirmek istiyoruz:

“Fıkah ve diğer (dini) ilimler ile meşgul olan herkes, Ebû Dâvud'un Sünen'ine itina ve itibar etmeli ve onu tam olarak kavramaya çalışmalıdır...”⁵⁹

Tevfik Allah'tandır.

Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN
15 Ağustos 1987
Bağlarbaşı-İstanbul

⁵⁹ *Ebû Dâvud*, I, 12 (Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd'in mukaddimesi).

كِتَابُ الْأَدَبِ

KITÂBÜ'L-EDEB

Edeb: *Kâmûs* tercümesinin beyanına göre, “*Zerâfet, usluluk, kavlen ve fiilen hüsn-i muâmele*” mânâsınadır. *Dîvânü Lugâtü't-Türk*'te yazıldığı vechile Türkçe karşılığı da “*erdem*” lâfzıdır.

Edeb, bir kuvve-i râsiha-i nefsiyedir ki muttasıf olanı mûcib-i şeyn ü âr olan nesnelere hıfz eder ve edeb iki nev'îdir: Biri edebü'n-nefs ve birisi edebü'd-ders dedikleridir. *Ta'rîfât*'ta edeb, “*Cemî-i enva-ı hatayadan mâbihi'l-ihtrâz olan nesneyi bilmektir.*” diye tarif olunmuştur.

Kâmûs'un şu tarifinden anlaşılıyor ki “*edeb*” lafzı her türlü yanlışlığa düşmekten ve binnetice utanmaktan sahibini esirgeyen, kezâ sahibine güzellik ve zerâfet muamelesini öğreten bir melekenin adı imiş. Bu da nefsi ve dersî olmak üzere ikiye ayrılıyor ki birincisi ahlâka ikincisi de muâmelâta delâlet edermiş. Hz. Mevlânâ'nın, “*Âyet âyet hemkî ma'nâ-ı Kur'ân edebest: Kur'an'ın âyet âyet mânâsı edepten ibarettir.*” demiş olması, edebin nefsi kısmına, “*edeb-i kelâm*” “*âdâb-ı muâşeret*” gibi tâbirlerde ikincisine mütedâirdir.¹

Fıkıh dilinde edeb, “*Bir şeyi yerine koymak*” diye tarif edilmiştir. İşlenmesi terkinden hayırlı olan vera [şüpheli şeylerden kaçınmak] ve takvâdan ibarettir.

Hidâye Şerhi'nde, “*Nebî aleyhisselâm'ın bir veya birkaç defa işledikleri fakat devam buyurmadıkları şeydir.*” diye tarif olunmuştur. Farz üzerine ziyâde olduğu için nâfile şâri tarafından sevimli olduğu için müstehab, sevaba davet olduğu için mendup, işlenince teberru sayıldığı için tetavvu denildiği gibi, *Dürü'l-Muhtâr*'a göre fazilet de denir. Edebin hükmü, işlenmesi sevaba yol açar ve terki kınamaya yol açmaz.

Ama sünnet, Nebî aleyhisselâm'ın özürsüz olarak bir veya iki kere terk ile beraber devam ettikleri şeylerdir.

Bunun hükmü ise işlenmesine sevap, fakat terkine —ikab değil— itab [azarlama] terettüb eder. Lâkin sünneti terk etmeyi itiyâd haline getirirse vâcibi terk günahından biraz daha aşağı günah işlemiş olur.²

¹ Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyât Lügatı*, s. 38-39.

² Mehmed Zihnî Efendi, *Nîmet-i İslâm*, 57.

۱ - بَابُ فِي الْحِلْمِ وَأَخْلَاقِ النَّبِيِّ ﷺ

1. BÂB

YUMUŞAK HUYLULUK VE PEYGAMBER (S.A.S.)'İN HUYLARI HAKKINDA

٤٧٧٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ الشُّعَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ يَعْنِي ابْنَ عَمَارٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ يَعْنِي ابْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، قَالَ: قَالَ أَنَسُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ خُلُقًا، فَأَرْسَلَنِي يَوْمًا لِحَاجَةٍ، فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا أَذْهَبُ وَفِي نَفْسِي أَنْ أَذْهَبَ لِمَا أَمَرَنِي بِهِ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: فَخَرَجْتُ، حَتَّى أَمُرَّ عَلَى صَبِيَانٍ وَهُمْ يَلْعَبُونَ فِي السُّوقِ، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَابِضٌ بِقَفَايَ مِنْ وَرَائِي فَتَنَظَّرْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ يَضْحَكُ فَقَالَ: «يَا أَنَسُ أَذْهَبَ حَيْثُ أَمَرْتُكَ» قُلْتُ: نَعَمْ، أَنَا أَذْهَبُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ أَنَسُ: وَاللَّهِ لَقَدْ خَدَمْتُهُ سَنَعِ سِنِينَ، أَوْ تِسْعَ سِنِينَ، مَا عَلِمْتُ قَالَ لِشَيْءٍ صَنَعْتُ: لِمَ فَعَلْتَ كَذَا وَكَذَا، وَلَا لِشَيْءٍ تَرَكْتُ: هَلَّا فَعَلْتَ كَذَا وَكَذَا

1 / (4773)* ...Hz. Enes'(in şöyle) dedi(ği rivayet edilmiştir):

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ahlâk yönünden insanların en güzeli idi. (Ben çocukluğumda kendisine hizmet ettiğim sıralarda) bir gün beni bir ihtiyaç (için bir yere) gönder(miş i)di. Ben de (o günkü çocukluğun verdiği bir sorumsuzlukla), “*Vallahi ben (bu işe) gitmem.*” dedim, oysa içimde Allah'ın Peygamber'inin emrettiği işe gitmek (niyeti) vardı. Derken çıktım (bu iş için yola koyuldum). Sokakta oynayan çocuklara tesâdüf ettim (onlarla birlikte oyuna dalıp işimi unuttum. Bir süre sonra) bir de baktım ki; Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem arkamdan başımı tutmuş gülümseyip duruyor. (Bana):

— “*Ey Enescik, sana dediğim yere gitsen ya!*” dedi. (Ben de):

— “*Evet yâ Resûlallah (şimdi) gidiyorum.*” dedim. Hz. Enes (rivayetine devam ederek) dedi ki: Allah'a yemin olsun, ben kendisine yedi ya da dokuz yıl hizmet ettim. Yaptığım bir işten dolayı, “*Niye böyle yaptın?*” yapmadığım bir işten dolayı da, “*Niye böyle yapmadın?*” dediğini bilmiyorum.³

* Bu numara *Kitâbü'l-Edeb*'in, 1. hadisi, *Sünen-i Ebû Dâvud*'un, 4773. hadisidir. Numaralandırma bu şekilde devam edecektir

³ *Müslim*, Fezâil, 54.

٤٧٧٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ الْمُغِيرَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: «خَدَمْتُ النَّبِيَّ ﷺ عَشْرَ سِنِينَ بِالْمَدِينَةِ وَأَنَا غُلَامٌ لَيْسَ كُلُّ أَمْرِي كَمَا يَشْتَهِي صَاحِبِي أَنْ أَكُونَ عَلَيْهِ مَا قَالَ لِي فِيهَا أَفِ قَطُّ، وَمَا قَالَ لِي لِمَ فَعَلْتَ هَذَا أَوْ أَلَّا فَعَلْتَ هَذَا»

2 / (4774) ...Hz. Enes'den demiştir ki: Ben çocukken Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'e Medine'de on yıl hizmet ettim. Her işim Efendimizin benden beklediği şekilde değildi. (Buna rağmen) bu süre içerisinde daha bana öf bile demediği gibi, "Bunu niçin yaptın?" ya da "Bunu niçin yapmadın?" dahi demedi.⁴

AÇIKLAMA

Hilm: İntikam almak kudretine mâlik iken herhangi bir kızgınlığa sebebiyet veren söze tahammül etmek, kızmamak demektir. Kabahat sahibi, karşısındaki böyle görünce artık taarruza devam etmez. Bu vasıf, en fazla Cenâb-ı Hakk'a mahsustur. Hak Teâlâ kuvvet ve kudret sahibi olmasına rağmen kullarının nice nice günahlarına göz yummakta, görmezlikten gelmekte, intikam almamaktadır. Bunun içindir ki, kendisini hilm sıfatı ile vasıflandırmıştır.

Buradan anlaşılıyor ki bu hilm ve tahammül, Hak Teâlâ'nın zaifliğinden ve kudretsizliğinden değildir. Belki onun Gaffârlık sıfatındandır. Nitekim bir âyet-i kerîmesinde, "Allah Gafûrdur, Halîmdir."⁵ buyurarak bu gerçeği açıklamıştır. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'inde, "Allah her şeyi hakkıyla bilir, hilm ve şefkati gâlibdir."⁶ "Allah, Alîm ve Hakîmdir."⁷ "Allah, Ganî ve Halîmdir."⁸ buyurmakla da insanların az bilgili, mahdûd ilim sahibi oldukları için, hilm ve tahammül göstermediklerini ortaya koymaktadır.⁹

Enbiyâ-i kirâm dahi hilm sıfatı ile vasıflanmışlar. Muhakkak ki hilm sıfatının en fazla tecellî ettiği kul Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellemdir. Onun bu meziyeti, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle anlatılır: "O vakit (Uhud Savaşı'nda) sen, Allah'tan gelen bir merhamet sâyesindedir ki onlara (ashâba) yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, muhakkak onlar etrafından dağılıp giderlerdi."¹⁰

⁴ Müslim, Fezâil, 51; Dârimî, Mukaddime, 10.

⁵ Kur'ân-ı Kerîm, İsrâ, 17/44, Fâtır, 35/41.

⁶ Kur'ân-ı Kerîm, Hacc, 22/59.

⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/7, 92, 104, Ahzâb, 33/1, Fetih, 48/4.

⁸ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 2/263.

⁹ Eşref Edib, Asr-ı Saâdet, VI s. 511-512, Şamil Yayınları.

¹⁰ Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 3/59.

Resûl-i Zîşân Efendimiz'in hilmi öven hadislerinden bazıları şöyledir:

“Hilm (yumuşaklık) öyle bir şeydir ki, bulunduğu her şeyi güzelleştirir.”¹¹

“Hak Teâlâ yumuşaklığı sever, yumuşaklıkla birçok şeyler elde edilir. Sertlikle hiçbir şey elde edilmez.”¹²

“İlmin ziyneti, ilim sahibinin hilmidir.”¹³

İmam Buhârî de bu mevzudaki hadisleri ayrı bir bölümde bir araya toplayarak nakletmiştir. Orada, “Hz. Peygamber’in müslümanlara hatta zevcelerine dahi bazen sertlik gösterdiği vâkidir.” denilmektedir. Hâfız İbn Hacer, bu mevzuyu hülâsa ederek şöyle diyor: “İmam Buhârî bu bâbda şu hususlara işaret etmek istemiştir ki; Resûl-i Ekrem külfetlere sabretmiştir. Ancak, bunlar şahsına ait hususlardır. Fakat Hak Teâlâ'nın hakkı hususunda sert davranmışlardır. Allah'ın verdiği hükmü icrâ etmişlerdir.”¹⁴

Şurasını da unutmamak gerekir ki; her ne kadar hilm, yumuşaklık, yumuşak huyluluk demekse de bunda fazla ileriye gitmek demek değildir. Kişi hilm sahibi olacağını diye, başkalarına kendi haklarını çiğnetmemeli, elinden geldiğince bu haklarını, cesaretle korumasını bilmelidir. Bir başka ifadeyle hilm, başkalarının fenâlıklarına boyun eğmek, âcizlik göstermek demek değildir. Aksine hilm sahipleri güçlü ve kuvvetli olan, fakat intikam peşinde koşmayan, kendi haklarını korumasını bilen hiçbir konuda zillete düşmeyen, bağışlama yolundan da ayrılmayan yüksek ahlâklı kişilerdir.¹⁵

Mevzumuzu teşkil eden bu hadisin râvisi Hz. Enes'in künyesi Ebû Hamza, lakâbı Hâdim-i Resûlullah, Neccâr kabilesindendi. Nesebi şöyledir: Enes b. Mâlik b. Nadr b. Damdam b. Zeyd b. Haram b. Cenb b. Âmir, b. Ganm b. Adıyy b. Neccâr'dır.

Medine'de İslâmiyetin doğduğu sırada 8-9 yaşlarında bulunuyordu. Hz. Enes, Resûl-i Ekrem'in Medine'ye teşriflerinden evvel İslâmiyeti kabul etmiş bir âile içinde bulunuyor, İslâmiyetten başka bir din tanımıyordu.

Resûl-i Ekrem'in Medine'ye gelmesi üzerine Hz. Ebû Talha onu alarak Resûl-i Ekrem'e götürmüş, O'na, “Yâ Resûlallah, bu çocuk size mülâzemet etsin, size hizmet etsin.” demiş Resûl-i Ekrem de onu kabul etmişti. Hz. Enes, Resûl-i Ekrem'in irtihâline kadar ona hizmet etmiş, her vakit onunla birlikte bulunmuş onun yarılarından hiçbir vakit ayrılmamıştı.¹⁶

¹¹ Müslim, Birr, 78.

¹² Müslim, Birr, 77.

¹³ Dârimî, Mukaddime, 48.

¹⁴ Eşref Edib, *Asr-ı Saâdet*, VI, 521-522, Şamil Yayınevi.

¹⁵ Turgut Ali, *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Ahlâk Esasları*, s. 101-103.

¹⁶ Eşref Edib, *Asr-ı Saâdet*, III, 187-189.

Hz. Enes, Resûl-i Ekrem'in irtihâline kadar Medine'de on yıl yaşadığına göre, Hz. Enes'in Hz. Peygamber'e on yıl hizmet etmiş olması gerekirken metinde bu hizmetin dokuz yıl olduğundan bahsedilmesi hizmete başladığı yıldaki aylarla, hizmetin sona erdiği ayların hesaba katılmamasından ileri gelmektedir. Münzirî'nin görüşü de budur.

٤٧٧٥ - حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هِلَالٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَاهُ، يُحَدِّثُ قَالَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: وَهُوَ يُحَدِّثُنَا: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَجْلِسُ مَعَنَا فِي الْمَجْلِسِ يُحَدِّثُنَا، فَإِذَا قَامَ قُمْنَا قِيَامًا حَتَّى نَرَاهُ قَدْ دَخَلَ بَعْضُ بُيُوتِ أَزْوَاجِهِ، فَحَدَّثَنَا يَوْمًا قُمْنَا حِينَ قَامَ، فَنَظَرْنَا إِلَى أَعْرَابِيٍّ قَدْ أَدْرَكَهُ فَجَبَذَهُ بِرِدَائِهِ فَحَمَّرَ رَقَبَتَهُ، قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: وَكَانَ رِدَاءً خَشِينًا، فَالْتَفَتَ، فَقَالَ لَهُ الْأَعْرَابِيُّ: احْمِلْ لِي عَلَى بَعِيرِي هَذَيْنِ فَإِنَّكَ لَا تَحْمِلُ لِي مِنْ مَالِكَ وَلَا مِنْ مَالِ أَبِيكَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَا، وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، لَا، وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ لَا أَحْمِلُ لَكَ حَتَّى تُقِيدَنِي مِنْ جَبَذَتِكَ الَّتِي جَبَذْتَنِي» فَكُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ لَهُ الْأَعْرَابِيُّ: وَاللَّهِ لَا أَقِيدُكَهَا، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ، قَالَ: ثُمَّ دَعَا رَجُلًا فَقَالَ لَهُ « اِحْمِلْ لِي عَلَى بَعِيرِي هَذَيْنِ: عَلَى بَعِيرٍ شَعِيرًا، وَعَلَى الْآخَرِ تَمْرًا » ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيْنَا فَقَالَ: «انْصَرِفُوا عَلَى بَرَكَةِ اللَّهِ تَعَالَى»

3 / (4775) ...Ebû Hüreyre radiyallahu anh (şöyle) demiştir: Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bizimle bir mecliste oturup bizimle sohbet ederdi. (Meclisten) kalkınca biz de kalkardık, hanımlarından birinin evine girdiğini görünceye kadar (kendisini takip ederdik.)

Bir gün (yine böyle) bizimle sohbet etti. (Sohbet sona erip de) ayağa kalkınca (kendisiyle beraber) biz de kalktık. (Bizden ayrıldıktan) bir süre sonra, bir bedevinin kendisine yetişip kaftanını çekerek boynunu kızarttığını gördük. Hz. Ebû Hüreyre (sözlerine devam ederek şöyle) dedi: Kaftân sert idi. Bunun üzerine (Hz. Peygamber, kaftanına asılmakta olan bedeviye doğru) döndü, bedevi de kendisine:

— “(Şu yükleri) benim için, şu iki devemin üzerine yükletiver. (Ne olacak) kendi malından ya da babanın malından yükletecek değilsin ya!” dedi. Peygamber de:

— “Hayır estağfirullah, hayır estağfirullah, hayır estağfirullah elbette kendi malımdan ya da babamın malından yükletecek değilim. Binaenaleyh, bu yükleri bu hayvanlara yükletmemde bir sakınca yoktur. Fakat sen bu kaftanımı çekmeden dolayı bana kısas cezası uygulamadıkça ben (bu yükleri)

senin için yükletivermeyeceğim.” buyurdu. Bedevî ise, bütün bu sözlere karşılık, Hz. Peygamber’e:

— “*Vallahi ben sana bu çekişime karşılık kısas uygulatmam.*” cevabını verdi.

(Daha) sonra (Hz. Ebû Hüreyre) hadisi (sonuna kadar) rivayet etti. (Hadis şu cümlelerle son buluyor):

Sonra, (Hz. Peygamber) bir adam çağırıp ona:

— “**Şu bedevinin iki devesinin birine arpayı diğerine de hurmayı yükletiver.**” buyurdu. Sonra da bize dönüp:

— “**Allah’ın bereketiyle (yerlerinize) gidiniz.**” buyurdu.¹⁷

AÇIKLAMA

Nesâî’nin rivayetinden anlaşıldığına göre, musannif *Ebû Dâvud*, hadisin son tarafından bazı cümleleri atlamıştır.

Bu atlanan cümleler şu mânaya gelen lafızlardan ibarettir: “... *Bedevînin sözlerini duyunca hızla ona doğru yürüdük, bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bize dönüp, «Sözümü işiten herkesin ben izin verinceye kadar yerinden ayrılmamasına kesin karar verdim.» dedi.*”

Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şeriften de anlaşılacağı üzere daha sonra hadis, “*Sonra (Hz. Peygamber) bir adam çağırıp ona...*” anlamına gelen cümlelerle devam etmektedir. Hz. Peygamber, metinde geçen, “**Sen bu kaftanımı çekmeden dolayı bana kısas cezası uygulatmadıkça ben senin için (bu yükleri develerine) yükletivermeyeceğim.**” meâlindeki sözleriyle bedeviye, “*Kısas yaptırmadan benden istediğine hak kazanamazsın.*” demek istemiştir. Kısas yapmadan istediğini yerine getirmeyeceğini söylemek istememiştir, nitekim kısas yapmadan bedevinin istediğini lütfen yerine getirmekle de bunu ortaya koymuştur.

Hadis, bereleme olaylarında kısas yapmanın meşrûluğuna delâlet ettiği gibi, aynı zamanda, Hz. Peygamber’in kendisine yapılan kaba hareketler karşısındaki engin müsâmaha ve bağışlayıcılığına da delâlet etmekte ve bu hususta ümmeti için en güzel bir örnek olduğunu göstermektedir. Hadiste, ayrıca, Hz. Peygamber’in cismine bakmakta feyiz ve bereket olduğuna işaret bulunduğu gibi; bazılarına göre büyüklere tâzim için ayağa kalkmanın cevazına da delâlet vardır.

Resûl-i Zîşan Efendimizin yumuşak huyluluğunu ve engin müsâmahasını ifade eden hadislerden bazılarının meâlleri şöyledir:

1. “**Hakiki pehlivân tuttuğunu yenen kimse değil, öfkelendiği zaman ken-**

¹⁷ *Buhârî*, Libâs, 17-18, Edeb, 68; *Müslim*, Zekât, 128; *Nesâî*, Kasâme, 22; *Ahmed b. Hanbel*, II, 153, 310, 224.